

**UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

bakalářské prezenční studium
2011-2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michal Myška

Rozbor medializace a popularizace knižní série
Pán prstenů

Praha 2012

PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

**JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY
PRAGUE**

Bachelor Full-Time Studies

2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Michal Myška

Analysis of medialization and popularization of
book series The Lord of the Rings

Prague 2012

PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Michal Myška

Poděkování

Chtěl bych poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce, Otakaru Šoltysovi, za jeho trpělivost a ochotu při vytváření této práce. Dále bych poděkoval všem, kteří přispěli ke vzniku této práce, zejména rodině a přátelům.

Anotace

Tato práce detailně rozebírá medializaci a popularizaci knižní trilogie Pán prstenů, jejímž autorem je J. R. R. Tolkien. Rozebírá vztah diváka ke knize a k filmové adaptaci, zkoumá tuto problematiku z pohledu knižního nadšence a mainstreamového diváka. Práce se také snaží obsáhnout proces a důvody přetvoření knižní předlohy do filmové podoby. K potvrzení teoretických východisek bylo využito několika výzkumů, jako například rozhovor, dotazník a strukturalistická / sémiotická analýza.

Klíčové pojmy:

Čtenář, divák, fantasy, mainstream, Pán prstenů, Tolkien

Annotation

This work analyzes medialization and popularization of book trilogy Lord of the Rings, authored by J. R. R. Tolkien. Analyses relationship of audience and book, and film adaptation, examining this subject from the perspective of book enthusiasts and mainstream viewer. The thesis also tries to cover the process and reasons of transformation the original book into a movie form. To confirm the theoretical basis, several studies have been used, such as interview, questionnaire and structuralist / semiotic analysis.

Key words:

Fantasy, Lord of the Rings, mainstream, reader Tolkien, viewer

OBSAH

ÚVOD	9
1. VZTAH DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI KE KNIHÁM V KONTRASTU S FILMY	12
1.1. Úpadek knihy, defekt dnešní doby	12
1.2. Dotazníková sonda	14
2. VZTAH MAINSTREAMU K FILMOVÉ PRODUKCI..	18
2.1. Masová kultura	18
2.2. Mainstream.....	19
2.3. Příklad	21
3. POPULARIZACE KNIŽNÍCH PŘEDLOH	23
3.1. Popularita.....	23
3.2. Popularizace	24
3.3. Film jako popularizátor knižní předlohy	25
4. KONKRETIZACE, ZAMĚŘENÍ, A PŘÍKLADY NA KNIŽNÍ SÉRII	26
4.1. J. R. R. Tolkien.....	26
4.2. Shrnutí příběhu Pána prstenů	28
4.3. Dvojí pojetí Pána prstenů	31
4.4. Změna v příběhu jako ústupek mainstreamu	34
4.5. Balrog jako ikón Satana	39
4.6. Názor „tolkienofila“ / názor obyčejného diváka	42
4.7. Překlad jako nástroj akomodace.....	47

ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	51

ÚVOD

Popularizace a medializace jsou dva fenomény, které mají velký podíl na funkčnosti dnešní konzumní společnosti. Základem je mediální produkt, který je po té nějakým způsobem interpretován. Dnešní mediální společnost je masa diváků, která má své požadavky, a pokud je tvůrce nesplní, setká se s neporozuměním a neúspěchem. Duševní a umělecká hodnota v dnešní době zaostává za hodnotami materiálními. Mediální produkt v sobě má prvky odrážející se od nároků společnosti, je zároveň jejich součástí a přináší sebou určité stereotypy a také je vytváří. Vývojem lidstvo dospělo do fáze, kdy celou společnost ovládá komerce a honba za ziskem (konzumní společnost). Pohled na hollywoodskou produkci postačí – produkce filmů dle určitých šablon (na klíč), stále stejných pravidel, stereotypů a aktuálních trendů. Předchozí film na bázi této šablony měl „úspěch“. „Úspěchem“ v tomto případě je vysoká návštěvnost, tím se dostáváme k celkovému profitu. Takovýto výsledek předznamenává další financování, natočení sequelu, prequelu a jiných často uměle stvořených parazitujících filmů. Podobná zvyklost se utvořila při vytváření remaků, zde je ovšem vzhledem k úspěšnosti mnohem zjevnější využití slavné značky, vytvořené v minulosti a její zneužití (fanoušci neodolají a jdou na remake svého oblíbeného filmu). Toto je pouze příklad, který se ovšem dá aplikovat na mnoho aspektů dnešního konzumního způsobu života.

Má práce není kritikou dnešní společnosti, těžko ale popřu, že mě dnešní situace duševně neuspokojuje. Měla by sloužit k vytvoření zdravého nadhledu a trochu jiného pohledu na dnešní mediální průmysl. Aby se čtenář dokázal vymanit z té masy, která nás všechny vtahuje a která, dle mého názoru zhoršuje kvalitu naší společnosti. Téma Tolkienovy středozemně a její medializace jsem si vybral, protože tento

svět je mé osobě velmi blízký, je velmi komplexní a složitý v knižní předloze a přes to, ho dokázal Peter Jackson převést do filmového formátu a tak rozvířil vody různých názorů. Jako Tolkien reflektoval stávající společnost a události ve své době, stejně tak učinil i Jackson ve zfilmované verzi. Tato reflexe v podstatě určuje charakter, ve kterém je dílo vytvářeno. V dnešní intenzivní době by těžko diváci přijali velmi dlouhé zeměpisné popisy putování společenstva a hluboké líčení příběhů postav do každého detailu tak, jak tomu je v knize. Dá se říci, že trilogie pána prstenů ve filmové podobě ukazuje pouze špičku ledovce a zbylý obsah zůstává divákovi skryt. Peter Jackson udělal výběr klíčových situací a zlomů, které se v knihách udály, dal jim podobu, kterou dnešní diváci vyhledávají. Napětí, epičnost, dobrodružnost, intenzivní, napínavé situace a silný příběh. Bohužel, ani v tomto případě se nedalo ubránit změnám v příběhové linii, některé jsou zarputilými nadšenci knihy dosti kritizovány. Pomocí rozboru pochopíme, proč tomu tak je.

Další z částí mé práce je problematika překladů, dílo Tolkiena je napsáno v anglickém jazyce, který se nemusí jevit jako problémový v ohledu překladu, ukázalo se však, že i v této části se dá spousta věcí kritizovat. Nebude se jednat o hloubkový průzkum, ale spíše o snahu ukázat akomodační prvky, které se při překladu mohou objevit. Pán prstenů je epická fantasy sága, fantasy je zde klíčové slovo (Tolkien je považován za zakladatele tohoto žánru, jak jej známe dnes), již samotný význam v sobě skrývá velké množství subjektivity a abstrakce. Každý si může pod popisem, který byl u Tolkiena velmi otevřený, představit něco jiného. Právě tato práce s představivostí definuje fantasy žánr.

Metody, zvolené v této práci, by měly pomoci potvrdit či vyvrátit hypotetické názory na zpracování Tolkienovy knižní trilogie a přiblížit prvky, které medializace a popularizace obsahuje, zejména simplifikaci, unifikaci, dekontextualizaci a personalizaci. Jednoduchý dotazník zkoumá vztah dnešního diváka ke knihám, v kontrastu s filmy. Zmiňovaný kontrast je poměr času stráveného u filmu a knihy, a možnost

vzájemného vytlačování těchto dvou veličin. Sémiotická / strukturalistická a obsahová analýza by měla pomocí detailního rozboru několika scén ve filmu, poukázat na změny vůči knižní předloze, z důvodu uspokojení mainstreamu a adaptaci knihy pro dnešní publikum. Rozhovory by měly ukázat názorový rozdíl mezi mainstreamovým divákem, a hlubokým obdivovatelem Pána prstenů.

1. VZTAH DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI KE KNIHÁM V KONTRASTU S FILMY

1.1. Úpadek knihy, defekt dnešní doby

Od vynálezu písma a jeho zaznamenávání na např. hliněné destičky, byl určen hlavní účel, byl to přenos informace a její uchování pro další generace. Tak mohla zpráva nebo sdělení v původním znění putovat skrze historii. Do vzniku první tiskařské techniky, kterou byl Gutenbergův knihtisk na přelomu 14. století, který umožnil jejich množení ve větším měřítku, byly knihy psané ručně, to byla vsutku vzácná a nákladná věc. Čtení knihy bylo velkou událostí, které se mohly účastnit jen elity té doby, které měly příslušné vzdělání. Po vynálezu knihtisku a pozdějšímu zdokonalování tiskových technik se tištěná kniha stala mnohem běžnější věcí, zlepšovala se dostupnost, ale byla zde další bariéra a to malá vzdělanost, procento lidí, kteří uměli číst, bylo velmi malé. Po zavedení povinné docházky v 18. století a vzniku pedagogie jako vědy, začala vzdělanost narůstat, protože jediné vzdělaná společnost vede k lepším výsledkům ve všech aspektech vytvářející fungující společnost. Po vytvoření funkčního vzdělávacího systému se v dnešní době každému dostane základní vzdělání zahrnující schopnost číst a psát. Zde se začínají rýsovat první indicie související s probíranou hypotézou. V dnešní době téměř „každý“, kromě malého procenta, umí číst a jen málo lidí si uvědomuje, jaká je to výhrada. (hodnota je nastavena v kontextu civilizované společnosti se zavedenou povinnou docházkou) Další z věcí je neomezená možnost výběru, člověk si může zajít do knihkupectví, kde si vybere kýžený titul za cenu, kterou si můžou dovolit i chudší vrstvy. Shrnutím předchozích bodů vyjde najevo následující zjištění – průměrný civilizovaný člověk, má prostředky a předpoklady k přečtení jakékoliv knihy, nebrání mu v tom její cena ani dostupnost. Co je tedy důvodem úpadku knižní kultury? Digitalizace, zrychlování,

vytíženost systémem, pohodlnost, všechny tyto aspekty způsobují vytlačení čtení knih, nebo minimálně zmenšily čas, který člověk nad čtením stráví. Nová média, zejména film, která prostřednictvím své extenzivní přitažlivosti a audio vizuálnosti, vytlačují knihu z kulturního prostředí. V této souvislosti je ovšem nutné rozdělení knižní kultury. Vlastní dedukcí a v kontextu této práce postačí rozdělení do tří sektorů. Prvním je naučná literatura, druhým by se dala označit žurnalistika a posledním je umělecká literatura, ta je v kontextu této práce nejdůležitější.

Pokud si člověk vybaví vlastní studijní léta, na základní škole, a zejména na škole střední, určitě si vzpomene na povinnou literaturu, nebo povinnost si vést čtenářský deník. Slovo „povinné“ je samo o sobě indicie. I přes to, že vedení čtenářského deníku je povinné a stejně tak čtení klasické umělecké literatury (Neruda, Němcová), řešení ve většině případů je, že se žák podívá na zfilmovanou verzi, nebo přečte pochybné shrnutí vytvořené na internetu. Příčinou těchto defektů je „lenost“ dnešní, zejména mladší generace. Proč by měli trávit desítky hodin nad „nudnými“ stránkami knihy, když můžou celý obsah pojmout ve formě svižného napínavého filmu. Z části je to nároky dnešní doby, běžné každodenní nutnosti a požadavky zaberou člověku velkou část dne, a vzhledem k náročnosti některých zaměstnání, nebo studia není divu, že člověk se raději věnuje relaxaci u televizoru nebo počítače, než náročnějšímu čtení, u kterého musí být pozorný a soustředěný. Taktéž zapojení více smyslů může na člověka působit jako mnohem plnohodnotnější způsob trávení volného času. Nakonec je zde také nezávislost chodu filmu na stavu pozornosti diváka, často se setkáme s využitím filmu jako doprovodného programu některé z činností. Divák přestává být soustředěným a film začíná vnímat spíše podvědomím.

Shrnutí hypotézy

Dá se předpokládat, že film se jeví jako mnohem výhodnější, aktuálnější a modernější metoda kulturního uspokojování. Náročnost dnešní doby ubíjí knihu a do popředí vsunuje film, kvůli časové výhodnosti, větší intenzivnosti, zábavnosti a relaxaci. Jak je řečeno v McQualovi – „jedná se o velmi úspornou a společensky přijatelnou formu trávení volného času.“ (McQuail, 2002, str. 37) Jako dodatek by se mělo říci, že zmiňovanou časovou náročnost netvoří vnější prvky, tvoří ji sama společnost a zároveň je její součástí, takže se na tento stav dá nahlížet jako na vlastní volbu lidského společenství.

1.2. Dotazníková sonda

Otázky zvolené ve výzkumném dotazníku, nebo spíše dotazníkové sondě, byly koncipovány jako poměr dvou veličin, jednou je film a druhou kniha. Zde je seznam otázek, které byly v dotazníku položeny.

Kolik knižních titulů jsi za svůj život přečetl/a

Kolik času v týdnu strávíš čtením knih.

Kolik filmů jsi za svůj život viděl/a.

Kolik času trávíš týdně sledováním filmů.

Viděl jsi film, který byl natočený dle knižní předlohy?

Jak bys porovnal výsledný dojem?

Přečetl jsi na základě zhlédnutí filmu, jeho knižní předlohu?

Jmenuj nějakou.

Shlédl jsi na základě přečtení knižní předlohy nějaký film?

Jmenuj nějaký.

Ohodnot' svůj přístup ke čtení knih v porovnání se sledováním filmů.

Pohlaví.

Věk.

Poslední 4 otázky (nepočítat segmentační otázky ohledně věku a pohlaví) byly směřovány pro další část práce tak, aby byly jednotlivé kapitoly propojené a byla jasná souvislost. Jedná se o jednoduchý dotazník, který ovšem pomůže potvrdit či vyvrátit předchozí hypotézu úpadku knižní kultury.

Vyhodnocení dotazníkové sondy

Dotazník pracuje se vzorkem 80 respondentů ve věku 18-25 let, to znamená, že se jedná převážně o středoškolské a vysokoškolské studenty. Dotazník byl vytvořen za pomoci internetového webu vplnto.cz.

Kolik knižních titulů jsi za svůj život přečetl/a

Tato otázka by mohla být v poměru s filmy velmi matoucí, proto se musí brát u filmu v potaz určitý násobitel. Více než polovina (56%) respondentů přečetlo více než 50 knižních titulů, 28 % se přiklonilo k 20-50 titulům, nakonec zbylých 16 %, přečetlo méně než 20 knih za život.

Kolik času v týdnu strávíš čtením knih.

Nejvíce respondentů (37%) stráví týdně 2-4 hodiny čtením knih. 29% hodinu a méně, 26% 4-8 hodin. 8 a více hodin stráví čtením 8% z celkového množství tázaných osob.

Kolik filmů jsi za svůj život viděl/a.

74% vidělo 100 a více snímků. 20% 50-100 a 6% vidělo 20 a méně filmů.

Kolik času trávíš týdně sledováním filmů.

Nejvíce (38%) respondentů stráví sledováním filmů 4-8 hodin týdně, dále pak 35% 2-4 hodiny. 19% 2 hodiny a méně, 8 a více hodin stráví u filmu 8% respondentů.

Na webových stránkách měsíčníku pro knihovny „Čtenář“, byly zveřejněny výsledky výzkumu, zaměřeného na žáky 8. a 9. ročníků základních škol. Tento výzkum je z roku 2010. „...až 46 % mládeže v pracovních dnech nikdy nečte knihy, 54 % nenavštěvuje žádnou knihovnu a jen 17 % přečetlo v minulém školním roce tři nebo více knih povinného čtení...“ Výsledky jsou alarmující, ale nepřekvapily nás. Jde o kritickou skupinu čtenářů, o mládež, která se v posledních letech z knihoven „vytrácí“. (Mé přesvědčení podložené i osobní zkušeností je, že pokud bychom takovýto výzkum provedli ve skupině maturantů nebo vysokoškoláků, čísla i procenta by se lišila) Jednou z nejdůležitějších otázek našeho průzkumu bylo - kolik času během školního dne věnuješ čtení knih? V pracovních dnech knihy **nikdy nečte 45,9 %, jednu až dvě hodiny 23 % a více než dvě hodiny jenom 3,6 % respondentů.** Zvláště jsme zjišťovali, čemu se naši respondenti věnují během víkendů. Na otázku - které z uvedených činností věnuješ nejvíce času o víkendech? - jsme získali následující odpovědi: s nejvyšším počtem hlasů vyhrálo trávení víkendů s kamarády (až 78 %), druhé místo (téměř 50 %) zaujala možnost u počítače, z nabídnutých devíti možností čtení obsadilo

skromnou šestou příčku (19 %). Před čtení se ještě dostaly možnosti s rodinou, sportování, sledování TV. Žáci mohli zakroužkovat více možností.“(ctenar.svkk1.cz, 22. 2. 2012)

Shrnutí výzkumu

Celkové výsledky se přiklání k teorii, která byla popsána v předchozí hypotéze. Vlivem dnešní doby mladší generace, zejména mládež na základních stupních školy, v pubertálním věku, nevěnuje knihám a jejich čtení příliš času. Téměř polovina se nevěnuje čtení během školního dne vůbec a malá část stráví nad knihou jednu až dvě hodiny. Jak bylo řečeno ve výzkumu prováděném v roce 2010, v měsíčníku Čtenář, hodnoty u starších studentů jsou jiné, a přiklání se mírně ke knize, v žádném případě jí však nestaví do stejné roviny. Polovina respondentů ve věku 18-25 let stráví čtením knih od 2 do 8 hodin. Celých 26% stráví u čtení hodinu a méně. Na druhou stranu u filmů a seriálů stráví přes 70% respondentů 2-8 hodin. U počtů shlédnutých filmů a přečtených knih, mají větší odezvu taktéž filmy. Statisticky je na tom kniha hůře než film, což potvrzuje předchozí hypotézu, zejména u mladších osob v pubertálním věku. Ve vyšší věkové kategorii si kniha svoje postavení částečně vydobývá zpět, ale stále je oproti filmu méně atraktivní.

(ctenar.svkk1.cz. 22. 2. 2012)

(Myška Michal, 2012)

2. VZTAH MAINSTREAMU K FILMOVÉ PRODUKCI.

2.1. Masová kultura

Masová kultura je fenomén, na který lze nahlížet z několika pohledů. Jeho definice není přímo daná. Dle knihy napsané J. Jirákem a B. Kopplovou, *Media a společnost*, je to označení pro produkt masových medií, jelikož media nemohou stát sama o sobě, musí do kultury vrůstat, částečně jí ovlivňovat, a být jí ovlivňována. Globalizační tendence medií, se snaží co nejvíce zobecnit svůj obsah, a tím zaujmout co největší spektrum diváků. Tato tendence vytvořila takzvanou masovou kulturu, media v podstatě určují většinový podíl výplně volného času jedince, usměrňují a unifikuji jeho myšlení, a vytváří takzvanou masu. Kladnou stránkou masové kultury je přenos stejného sdělení velkému počtu příjemců, tento klad je však i zároveň záparem, protože potlačuje individualitu a tradičnost jednotlivých kultur a zároveň podporuje konzumní styl života. Masová kultura byla ostře kritizována Frankfurtskou školou. Zejména filmová a hudební produkce byla kritizována z důvodu ztráty původního účelu, jimž bylo uvolnění od tlaků a nároků společnosti, a zaměření se na maximální profit a reprezentaci kulturního průmyslu (Jirák, Kopplová, 2003, str. 56). S odstupem doby je zjevné, že kritika masové kultury měla své opodstatnění, pokud se pohlédne na stav, ve kterém je masová kultura a jakým způsobem se rozvinula.

2.2. Mainstream

V práci „Mainstreamová kultura mládeže“ od Michaely Pyšňákové (Pyšňáková, 2007), je mainstream označován jako střední proud myšlení, který obsahuje určité hodnoty a normy. Jedná se o společenský názor, ve kterém jsou věci označeny jako běžné, obvyklé, známé, a dostupné široké veřejnosti. Je chápán jako synonymum normality a normálnosti. Jedná se o takzvanou střední cestu. Nejčastější užití je v kontextu kultury. Výrazy jako, mainstreamová hudba a mainstreamové filmy se dnes běžný člověk často setká. Tento výraz bývá spojován s populární kulturou, která je šířena masovými médii. Může nastat situace kdy jedinec nebo skupina jdoucí proti mainstreamu, či nesplňující samo zvolenou normalitu tohoto systému, jsou odsuzováni a označováni jako nekonvenční či nenormální. (Pyšňáková, 2007, str. 240) Ve společnosti vznikají i subkultury, jdoucí proti mainstreamu, které se snaží o odlišení se z masy kontrolované středním proudem.

Mainstream ve filmu označuje dnešní komerční produkci filmů velkými filmovými studii (např. Hollywood). Jedná se o masovou výrobu filmů dle nároků dnešní společnosti. Mainstreamová společnost již dávno není pasivní příjemce mediálního obsahu, rozvinula se, má vlastní požadavky, stereotypy, je reaktivní, aktivní a vybíravá. Mainstreamová produkce se dle těchto zákonitostí řídí a dává přesně to, co divák očekává a vyžaduje. V tomto procesu je velmi důležitá široce rozvinutá zpětná vazba. Globální komunikační prostředky dovolují téměř okamžitou odezvu z celého světa. Tím se usnadní proces výzkumu, a přináší velmi aktuální výsledky. Tyto průzkumy umožní produkci reagovat na proměnlivost dnešního mainstreamu.

Mainstream a jeho přístup k filmové produkci lze demonstrovat na některých populárních filmech dnešní doby. Jako ukázka čisté formy mainstreamové produkce může být například filmová quadrologie Piráti z Karibiku. V roce 2003 byla zahájena tato série první dílem s názvem

Pirates of the Carribean – Curse of Black Pearl. (Gore Verbinsky, 2003)

Téma pirátských dobrodružných příběhů v té době nemělo podobné zastoupení, nastavení filmu jako rodinného, velmi rozšířilo záběr diváckého publika, film měl velmi širokou cílovou skupinu, s obrovským rozsahem věku (jako příklad, se dá uvést velmi nízká hranice věku jedince, běžně na piráty chodily rodiny s dětmi v předškolním věku). Obsazením známých tváří (Johnny Depp, Orlando Bloom, Keira Knightley), zapojení zavedených filmových koncepcí (dobrodružství, mytologie, romantika, zábavnost), to vše doplněné strhující hudbou Hanse Zimmera a předcházející reklamní kampaň zajistila filmu obrovskou návštěvnost. Film s rozpočtem 140 milionů dolarů, měl celosvětový výtěžek 650 milionů dolarů a dalších 235 milionů z prodeje DVD v USA (csfd.cz, 9. 2. 2005). Takto mělo Hollywoodské studio připravené velmi kvalitní podklady pro vytvoření sequelu. Po bezmála dvou letech natáčení přišel do kin druhý díl s podnázvem Dead Men's Chest, který s rozpočtem 220 milionů vydělal téměř miliardu dolarů. Z pirátů se stal po prvním díle velký trend, vytvořila se dokonalá reklamní značka, která měla jistotu úspěchu předem danou, mainstream první díl doslova pohltit, a sám utvořil kult Pirátů z Karibiku. To napomohlo druhému dílu k obrovskému úspěchu, zejména ve finančním sektoru, na druhou stranu v očích kritiků mírně poklesla jeho kvalita po umělecké stránce. Následně v roce 2007 přišlo do kin pokračování s názvem Pirates of Carribean – At World's End. Zde je již funkce mainstreamu a hodnota značky mnohem zjevnější, díl zaznamenal opět velký úspěch s rozpočtem 300 milionů, vydělal lehce pod jednu miliardu a z prodeje DVD 300 milionů, i přes to, že byl už kritiky přijat s rezervou a odstupem. Zde je krátké shrnutí recenze z webových stránek Českého rozhlasu. „Piráti z Karibiku - Na konci světa jsou nakonec celkem povedené dílo a nebýt téměř úporné snahy tvůrců poskytnout divákovi všechno, co by snad mohl zatoužit vidět, byl by výsledek trochu méně kostrbatý. Ale na druhou stranu obdržíte hodně muziky za málo peněz: tříhodinovou masáž speciálních efektů, drsný námořnický humor,

nadstandardní herecké výkony a konec, co není úplně prvoplánový. To je maximum, co podle mě můžete čekat od letního blockbustera. (www.rozhlas.cz, 27. 2. 2007) Podobných závěrů se můžeme dočíst ve spoustě recenzí, a stejně tak se na tomto názoru shoduje například komunita filmového serveru CSFD.

Již na třech dílech je zjevný tento „krmný systém“ využívající mainstream, a nejjasněji se honba za profitem ukázala na zatím posledním, čtvrtém dílu této série. Díl s názvem Pirates of Caribbean – On Stranger Tides s rozpočtem 250 milionů dolarů vydělal opět celou miliardu. Jeho kvalita je hodnocena mírně nadprůměrně (csfd – 64%, IMDb – 6,6/10) a přes to byly zisky obrovské. Producenti záměrně do popředí předsunuli již ikonickou postavu Jacka Sparrowa (Johny Depp), která se stala táhlem celé série a kterou si právě mainstream nejvíce oblíbil, a té dala největší prostor. Na tomto příkladu je zřejmá funkčnost dnešního mainstreamu a jeho přístupu k filmové produkci. Prvně musí přijít reklamní „masáž“ skrze média, po vytvoření silné značky už stačí zavádět zaběhlé konstrukty, dát divákům to, co očekávají, a ještě to zveličit v následujících dílech. Tato produkce se děje na úkor logiky a umělecké estetičnosti a vše ustupuje požadavkům publika. Zde se opět lze ohlédnout za kritiky z Frankfurtské školy, je zde vidět velká nadčasovost jejich názorů, které v dnešní době nabývají na pravdivosti v mnohem větším měřítku. Informace o rozpočtech a hodnoceních byly vyhledány na serveru Česko-Slovenské filmové databáze. (www.csfd.cz, 2012)

2.3. Příklad

Nenápadným pozorováním dokáže člověk analyzovat vliv mainstreamu na své okolí, a po určitém procitnutí i sám na sobě. Jelikož funkčnost naší moderní společnosti je na tomto systému založená, těžko se z ní člověk dokáže vymanit. Jako příklad bych uvedl situaci, kterou jsem mohl pozorovat, a jednalo se právě o sérii Pirátů z Karibiku a reakcí

na ní ze strany příbuzenské rodiny, která má sedmiletého syna. Po zhlédnutí prvního dílu, které proběhlo v domácím prostředí, se u syna objevila doslova závislost na pirátském univerzu, veškeré dárky které dostával k významným dnům (narozeniny, svátek, vánoce), byly s pirátskou tematikou. Dítě v předškolním věku prochází velmi důležitou vývojovou etapou, začíná zde formování osobnosti, velmi snadno se nechá ovlivnit, to je přesně cíl, který se producenti snaží zasáhnout a zneužít. Jeho zaujetí ovlivnilo i rodiče, kteří ho v jeho prvním zájmu o nějakou konkrétní věc, kterou schvaloval aktuální hlavní proud, podporovali. Návštěva kina na druhý díl byla jen dalším krokem, jelikož se jednalo o film rodinný, s prvky romantiky a dobrodružství, příbuzní usoudili, že se filmové premiéry účastní v plném počtu. Zde je zjevné rozhodnutí ovlivněné masou a mainstreamem. Rodiče se často ve filmovém průmyslu podřizují dětem, čehož si jsou filmoví producenti dobře vědomi. Tímto připoutáním dětské mysli, si producenti vytvořili jistou klientelu této filmové série. (Následující dvě návštěvy pražského kina na další dva natočené díly, byly téměř automatické).

3. POPULARIZACE KNIŽNÍCH PŘEDLOH

3.1. Popularita

Pokud se na popularitu nahlédne ze sociálního hlediska, jedná se o míru oblíbenosti a známosti osoby. V sociálním kontextu má popularita velký vliv na psychologii člověka, kvůli tendenci přikládat jí velkou míru důležitosti. Z hlediska kulturního průmyslu je tento pojem provázaný jak s Mainstreamem, tak i s masovou kulturou, která se může taktéž nazvat popkulturou. Jedná se o produkt společnosti a jejího takzvaného veřejného mínění. Dá se označit jako míra oblíbenosti osoby nebo nějakého produktu, ať se jedná o film, knihu, nebo druh nějaké služby. Mainstream právě díky popularizaci určuje, které tyto prvky se populárními stanou. Popularita je, stejně jako ostatní prvky týkající se masové komunikace, ovlivňující, ovlivňována a šířena společností, sama sebou, a těmi, kteří jí skrze popularizaci vytváří. Co je v dnešní době populární, těší se oblíbenosti mainstreamu. Dnešním trendem je umělé vytváření této popularity, kde nástroji se stane reklama, propagace, a marketing. Umělé vytváření má negativní dopad v podobě velké nestálosti popularity a tendence zevšednění a nahrazení novým, aktuálnějším produktem. Tento konkurenční boj se dá označit jako snaha o větší popularitu produktu, než má konkurent. Teoretická východiska mohou ukázat, co je vlastně v tomto procesu špatné a co se dá naopak považovat za dobrý přístup. Umělé vytváření popularity by bylo označeno jako špatný přístup, protože popularita by měla být výsledkem časově náročnějšího hodnocení a pozorování ze strany uživatelů, což v dnešní době nestálé masy a rychle se měnících sociálních a kulturních norem není úplně možné. Autorův názor je takový, že popularita by měla být úzce spjata s kvalitou výrobku.

3.2. Popularizace

Jedná se v podstatě o prostředek, který vytváří popularitu. Stejně jako medializace je proces vrůstání medií do společnosti, tak popularizace pracuje se společností, snaží se vysílat pozitivní dojmy a signály, které se uloží do podvědomí společnosti. Tím vytváří kladný dojem a atraktivitu (kladné veřejné mínění) o popularizovaném subjektu či objektu. Jak již bylo řečeno, závislost dnešního světa na financích a materiálním vlastnictví posunuje tyto hodnoty do popředí na úkor hodnotám duševním a estetickým. Zejména u výrazně bohatších jedinců můžeme sledovat větší popularitu. Dokonce by se dalo říci, že popularita stoupá souběžně s bohatstvím, druhou stránkou je, že tato popularita není vždy pozitivní.

Často se s pojmem popularizace můžeme setkat u vědeckých disciplín. Popularizace vědy má za cíl její zevšeobecnění a zájem o jednotlivé vědecké obory. Vytváří pozitivní veřejné mínění a základní pochopení ze strany veřejnosti s cílem získání většího financování a nových zájemců o tento obor. Ludwig Wittgenstein řekl na přednášce o etice v roce 1929, že by mohl nabídnout co si, čemu se říká populární vědecká přednáška, neboli přednáška, ve které se bude snažit přimět publikum, aby uvěřilo, že rozumí tomu, čemu ve skutečnosti nerozumí. (Ludwig Wittgenstein, Přednáška o etice, 1929) Tento citát taktéž potvrzuje, že obyčejný člověk se jen těžko dostává a proniká do těchto uzavřených celků s vlastní vnitřní kulturou. Popularizace se často využívá ve specifických oborech nebo například zvláštních žánrech a odnožích, jejím cílem je jejich zobecnění a začlenění do masové kultury a průmyslu. Nástrojem dnešní popularizace se dá taktéž označit dnešní marketingový a propagační systém využívající média jako hlavního šířitele. Záměr marketingu je v podstatě zvyšování popularity výrobku, která napomůže zvýšením obrátů a budováním značky.

3.3. Film jako popularizátor knižní předlohy

Knižní série Pán Prstenů napsaná J. R. R. Tolkienem je nejznámější dílo v žánru fantasy. Tolkien spolu s Robertem Ervinem Howardem jsou považováni za zakladatele tohoto žánru, jeden s propracovaným světem Středozemě a druhý se svými příběhy o Barbaru Conanovi. Fantasy žánr měl z počátku malý počet čtenářů, jednalo se o uzavřenou komunitu, kterou často lidé i v dnešní době považují za podivínskou. Tato komunita má svou zvláštní kulturu, kterou tvoří určitá specifika, kterými musí člověk oplývat, aby mu fantasy žánr takzvaně „přirostl k srdci“. Tak se dá říci, že tento žánr byl dlouhou dobu velmi uzavřený a nepřístupný střednímu proudu, neboli mainstreamu. To změnil v roce 2001 Peter Jackson adaptací Tolkienovi knižní série na filmová plátna. Mnoho režisérů, dříve natočilo filmy s fantasy tematikou (zmiňovaný Conan, Nekonečný příběh), nikdy ovšem ne v takové míře, ve které přišel první díl Pána prstenů. Film měl rozpočet 95 milionů dolarů, byl natáčen na Novém Zélandu, v obsazení bylo přes 15 kvalitních herců a film oplýval úžasnou trikovou technikou. Právě tato trilogie, zejména pak první díl s názvem Pán prstenů – Společenstvo prstenu, se stal popularizátorem knižní předlohy a fantasy žánru. Jako v případě pirátů z Karibiku, nabízel to, co vyhledávali aktuální diváci. Spojením několika prvků zde byl ideální mix, přitahující do kina celý divácký mainstream. Pročtením diváckých názorů na serveru csfd.cz, se dá zjistit, že film měl velký úspěch v očích kritiků, tak i v očích diváků (13 nominací na Oscara). Tento zážitek, který byl divákům zprostředkován v kinech, vedl k tomu, že se publikum začalo ptát po předloze, dle které, toto dílo vzniklo. (toto tvrzení bylo potvrzeno v dotazníku, kde se knižní trilogie Pán prstenů objevovala nejčastěji společně s Harry Potterem). Tržby z knižní trilogie se zvýšily, a dokonce byla vydána nová verze s novými ilustracemi. (www.csfd.cz, 14. 2. 2012)

4. KONKRETIZACE, ZAMĚŘENÍ, A PŘÍKLADY NA KNIŽNÍ SÉRII.

4.1. J. R. R. Tolkien

Rodné místo Tolkiena bylo v Bloemfonteinu, hlavním městě Oranžského svobodného státu v Africe, který je dnes nazýván Svobodný stát Jihoafrické republiky. Jeho otec byl Arthur Tolkien, ředitel místní bankovní pobočky a matkou Mabel Tolkienová. Původ rodiny byl Saský, ale již od 18. století žila v Anglii. Kvůli problémům s adaptací jeho matky na africké podnebí ve třech letech odcestovala matka a dva synové do Anglie. Následně jeho otec zemřel na následky revmatické horečky, a tak rodina neměla důvod se vracet do Afriky. Bag End, tak se jmenovala farma, kde Tolkien s matkou a svým bratrem pobývali do roku 1896. Název farmy byl údajně pro Tolkiena inspirací pro název hobití nory, která se v českém překladu nazývá Dno pytle. V roce 1896 se celá rodina přestěhovala do vesnice Sarehole. Tolkien říkal, že zde strávil nejkrásnější léta svého dětství. Spoustu času trávili s bratrem zkoumáním močálu v Moseley a starého Sareholského vodního mlýnu. Tato klukovská dobrodružství se stala pozdější inspirací pro knihu, a zejména pro scénérie, ve kterých se příběh odehrává. Vlivem své matky, které přestoupila z baptistické víry na katolictví, se i on sám stal pravověrným katolíkem. Po smrti své matky byl spolu s bratrem vychováván katolickým knězem Francisem Xavierem Morganem. V té době pobýval v birminghamské Oratoři ve čtvrti Edgbaston. Zde přišla další inspirace, ze které v knižní předloze pravděpodobně vznikla temná věž Minas Morghul, a Minas Tirith. Tyto vysoké věže měly svou inspiraci ve věži Perrot's Folly a Edgbastonské viktoriánské věži. V této čtvrti se taktéž vyráběla bavlna s názvem Gamgee tissue, jejichž vynálezcem byl Sampson Gamgee. Jedna z hlavních postav v knize se jmenovala Sam Gangee.

Studium na Oxfordské univerzitě začal v roce 1911, kde po dvou letech absolvoval Honour Moderations. Nakonec v roce 1915 dosáhl akademického titulu první třídy se zaměřením na anglistiku. Dalším z mezníků jeho života byla účast v první světové válce, kde absolvoval hrůzy zákopových bojů. Tato zkušenost taktéž poznamenala jeho tvorbu. Jeho prvním dílem, které vytvářel z čiré lásky k rodině, byly Dopisy Dědy Mráze (Father Christmas Letters). Jeden z příběhů, který psal pro úzké rodinné kruhy, byl i Hobit – Cesta tam a zase zpátky. Tolkien si myslel, že jeho fantasy pohádkové příběhy by těžko vzbudily zájem veřejnosti. Až po přesvědčení jednoho ze svých studentů, vydal knížku oficiálně v roce 1934, primárně určenou pro dětské čtenáře. Kniha měla nečekanou odezvu a to i ve starším publiku. Velmi zajímavý byl i prvopočátek vzniku příběhu o Bilbu Pytlíkovi. Tolkien při opravování prací svých studentů napsal na kousek papíru – „*V jisté podzemní noře, bydlel jeden hobit*“. V té době pravděpodobně netušil, že těmito příběhy zařadí hrdinské fantasy mezi seriózní žánry. Po úspěšnosti Hobita, začal Tolkien na žádost vydavatele psát další pohádku se jménem Pán prstenů, z počátku byl Tolkien opravdu přesvědčen, že půjde o knihu pro malé děti, dále se však dobrodružství společenstva stávala temnější a pro starší publikum.

Tolkien byl profesionální lingvista a měl v oblíbě severskou mytologii, tak není náhodou, že jména pro trpaslíky z Hobita, jsou převzata z písně Völuspá (vědmína píseň), která je součástí islandských sbírek epických písní se severskou tematikou, jejichž název je Edda. Tato sbírka byla pro Tolkiena jednou z největších inspirací. Taktéž severská legenda o Beowulfovi byla Tolkienovou velkou zálibou, vedle publikací na toto téma, se stala legenda dalším zdrojem zápletek pro Pána prstenů. Další z činitelů na Tolkienovu fantasmii byla jeho hluboká víra, matka v něm vyvolala velké cítění pro katolictví, a tak se v knize objevují podobnosti s náboženskou tematikou. (ld.johanesville.net, 24. 2. 2012)

Výčet těchto činitelů dá dohromady strukturu, ze které můžeme analyzovat jednotlivé prvky doby, ve které Tolkien psal svá díla. Jak bylo zmíněno dříve, byla a je to určitá reflexe té doby. Vzmach průmyslu a vypuknutí válek způsobily velké tlaky na společnost a sám Tolkien říkal, že psaní fantasy je pro něj únik z té náročné doby. To je hodnota, která je do dnešní doby fantasy žánru přisuzována, je jeho výhradou a dalším důvodem, proč tisíce lidí uniká ve své fantazii do jiných stvořených světů.

4.2. Shrnutí příběhu Pána prstenů

Pro lepší orientaci v problematice bude následovat krátké shrnutí příběhu Tolkienovi knižní trilogie. Jedná se o výčet klíčových příběhových částí, které pomůžou čtenáři, který Tolkienovo dílo nečetl, aby se lépe orientoval ve jménech a popisovaných scénách v analýze. Celý děj Pána prstenů, je soustředěn kolem mocného artefaktu - „Jednoho prstenu“, který Bilbo našel hluboko v mlžných horách, kde se setkal se stvořením jménem Glum, který prsten vlastnil již velice dlouhou dobu. Kapitola „Hádanky ve stínu“, kde je tato konfrontace popsána, je součástí knihy *Hobit: Cesta tam a zase zpátky*. Velké prsteny moci byly stvořeny rasou elfů, sličných a velmi mocných stvoření, a bylo jich vykováno celkem dvacet. Po té byly rozděleny mezi příslušníky jednotlivých národů Středozemě se záměrem využívání jejich moci ke konání dobra a boji proti zlu. Zde je velmi známý verš z knihy, která toto rozdělení popisuje. „Tři prsteny pro krále elfů pod nebem, Sedm vládcům trpaslíků v síních z kamene, Devět mužům: každý je k smrti odsouzen, Jeden pro Temného pána, jenž dlí na trůně v zemi Mordor, kde se snoubí šero se šerem. Jeden prsten vládne všem. Jeden jim všem káže, Jeden všechny přivede, do temnoty sváže v zemi Mordor, kde se snoubí šero se šerem.“ (Pán prstenů: Společenstvo prstenu, 1990, str. 3) Jak je líčeno ve verších, jeden byl tajně vykováno v ohních Hory Osudu, temným pánem Sauronem, a jeho účel byl zotročení ostatních vlastníků prstenů a

podmanění si všech svobodných ras Středozemě. Sauron byl při bitvě pod Horou Osudu v zemi Mordor poražen, a prsten mu byl utáť i s prsty. Prsten se prostřednictvím své moci nakonec dostal z hlubin Mlžných hor, pomocí maličkého hobita Bilba Pytlíka a následně Froda. Zde je počátek příběhu knižní trilogie Pána prstenů. Gandalf, mocný čaroděj, který v oblibě navštěvuje říši hobitů jménem Kraj (angl. Shire), rozpoznal v prstenu právě ten nejmocnější „Jeden prsten“.

Tím se rozpoutalo epické dobrodružství, kde Frodo jako nositel prstenu utíká se Samvědém Křepelkou, přes Kraj, do lidské vesnice Hůrky, při tom je stíhán „Devítkou“, černými jezdci nazývanými Nazgúl. Tyto bytosti dříve byly lidští králové, kterým bylo věnováno devět prstenů moci, podlely však vůli „Jednoho prstenu“ a stali se z nich hrůzu nahánějící, služebníci Saurona. V Hůrce potkají hobiti jednu z hlavních postav Trilogie, hraničáře Aragorna, který je dovede až do Roklinky, elfího domu, kde sídlí Elrond, mocný púl elf, a kde na ně již čekal Gandalf, který byl zdržen zradou Sarumana Bílého. V Roklince mělo být rozhodnuto o osudu Jednoho prstenu. Byla svolána velké rada, které se zúčastnili zástupci všech ras Středozemě, a ta rozhodla, že prsten musí být zničen. Jediný způsob je donést ho do Mordoru, a vhodit do Hory Osudu, kde byl vykován. Zde vzniklo Společenstvo prstenu, družina, která mělo tento úkol splnit. Skládalo se ze čtyř hobitů, kterými byli, Frodo Pytlík, Samvěd Křepelka, Peregrin Bral a Smělmír Brandorád. Dále zde byli dva zástupci z řad lidského rodu, Aragorn Isildurův dědic a Boromir syn Denethorův. Elf jménem Legolas, trpaslík jménem Gimli a posledním členem a zároveň vůdcem celé družiny byl Gandalf Šedí, mocný čaroděj. Společenstvo vyrazilo z Roklinky podél Mlžných hor, k Rohanské bráně, kde se mělo dál ubírat na východ k Mordoru. Po cestě se musí ukrývat před Crabainy, ptačími zvědy Sarumana. Gandalf usoudí, že průchod přes Rohanskou bránu není bezpečný. Dalším možným průchodem je horský průsmyk Caradhras. Pokus družiny o překročení je ovšem zmařen sněhovou bouří, kterou přivolal svým zaklínáním Saruman. Tak společenstvu zbývá jediná

možnost a to projít pod horou, skrze trpasličí doly, zvané Morie. Po otevření tajných dveří vedoucích do Morie, společenstvo zjistí, že je zamořená Skřety. Jejich pokus o útěk však zmaří Hlídač, nestvůra z dávných věků, která strážila jezero, před vstupem do Morie. Nestvůra nakonec sesula vchod do dolu a tak společenstvu nezbyvalo nic jiného, než projít skrze Morii. V podzemí tohoto trpasličího dolu byli napadeni skřety a Gandalf se nakonec musel utkat s Balrogem, démonickým stvořením ohně a temnoty. Zde družina ztratila prvního člena, Gandalf magickým slovem zničil most pod démonem, ale stvůra ho svým bičem stáhla do hlubin. Otřesená družina se pod vedením Aragorna přesunula do úkrytu starověkého hvozdu, Lothlórienu. Tento starověký les obývali Elfové, jejich vůdce Celeborn a Galadriel poskytli společenstvu zásoby a darovali jim elfí artefakty. Zde pokračuje putování na elfích lodích po proudu řeky Anduiny. Po doplutí k Emin Muil, pahorkaté skalnaté části Středozemě, je společenstvo napadeno Skuruty, velkými skřety vyšlechtěnými Sarumanem. Při obraně hobitů umírá Boromir a Smíšek a Pipin jsou uneseni. Frodo se Samem, unikají na druhý břeh Anduiny a pokračují v cestě do Mordoru. Aragorn usoudí, že Frodo se Samem mají větší šanci nepozorovaně proniknout do temné země sami, a tak se zbytek společenstva, Aragorn, Legolas a Gimli se vydávají po stopách skřetů, kteří unesli Pipina a Smíška. Dále se děj rozděluje na dvě příběhové linie, jedna se zaměřuje na putování Froda a Sama až do samotného Mordoru. Druhá se soustředí na pronásledování Skurutů, kteří nesou Hobity do Železného pasu, sídla Sarumana Bílého. Frodo se Samem zjistí, že je sleduje Glum, tvor fanaticky hledající prsten, který 500 let otravoval jeho mysl. Díky jeho předchozímu úniku z Mordoru je provede přes různá nebezpečí temné země až k Hoře Osudu. Zároveň s touto příběhovou linií, se zbytek společenstva setká s Gandalfem, který nakonec Balroga porazil, Gandalf při tomto souboji zemřel, ale byl navrácen zpět, aby dokončil svůj úkol. Následující děj se točí kolem osudu Rohanu, říše lidí a později Gondoru. Bylo zde popsáno mnoho velkolepých bitev a všechny vedly k poslední závěrečné, kde se zbytek

lidské armády Gondoru a Rohanu postaví nepříteli přímo před branami Mordoru, aby odvedli pozornost a „vyprázdnili“ temnou zemi od skřetů. To poskytlo Frodovi a Samovi šanci na zničení prstenu. Když nakonec Frodo stanul v Hoře osudu, jeho mysl byla příliš otrávena vlivem prstenu a rozhodl si jej nechat. Glum se na něj vrhl, a ukousl mu prst i s prstenem. Sám však padl do ohňů hory a společně s prstenem je zničen. Zánikem prstenu byl zničen i duch Saurona. Temná věž Barad-Dur se zřítila a vojska Mordoru se rozprchla. Tak bylo poraženo zlo ve Středozemi. V knize jsou dále popisovány události po pádu Mordoru, zejména korunovace Aragorna na krále Gondoru, a také návrat hobitů zpátky do rodného Kraje. Zde zjistí, že Kraj je okupován Sarumanem. Tak čtyři hobiti rozpoutají povstání proti sarumanovým silám, a vybojují si svou domovinu zpět. Závěr příběhu vypráví o odplutí Froda, Bilba, Gandalfa a Galadriel, z Šedých přístavů, do země Neumírajících (Valinor), která by se mohla přirovnat Hebrejskému Edenu, nebo například křesťanskému Ráji.

(Tolkien, 1990)

4.3. Dvojití pojetí Pána prstenů

Trilogie pána prstenů byla podána světu ve dvou podobách. První z nich jsou samotné knihy sepsané Tolkienem, a druhou je jejich filmová adaptace, režírovaná Peterem Jacksonem. Fantasy žánr je v podstatě unifikovaná projekce autorovy imaginace, sestavená do srozumitelného jazyka a přetvořena pro čtenáře do pochopitelné podoby. Tak se na tento žánr dá nahlížet jako na medializaci autorovi představivosti, kde médium (film, kniha) je konečný výtvar. Jak je psáno v Učebnici obecné psychologie, od Aleny Plhákové, lidská imaginace se dělí na dva druhy. Prvním z nich jsou představy pamětní, kde se obraz děje nebo předmětu vytváří na základně vědomí, a předmět sám není přímo vnímán, vytváří se na základě předchozího zážitku. Druhým druhem jsou představy fantasijské, které vytváří obrazy a představy, které jsme nikdy neviděli, a

jsou tvořeny složeninou elementů, které do vědomí dříve pronikly. Imaginace pracuje s přechozími vjemy, které pronikly do paměti, ale přichází v nich s něčím novým, či pozmeněným. (Alena Plháková, 2003, str. 233)

Tím můžeme vylíčit příběh Pána prstenů, jako soubor imaginačních představ Tolkienu neboli vjemů a představ, které dříve prožil, ve své mysli pozmenil a upravil kombinováním s jinými představami. To potvrzuje předchozí tvrzení, kde bylo řečeno, že dílo Pán Prstenů reflektuje stávající dobu. Stará bažina v Moseley zadala vzniku prastarého lesa, kde sídlil Tom Bombadil, Mohylové vrchy popisem připomínají stará naleziště v Británii a určitou podobnost lze vidět i se slavným menhirovým uskupením Stonehedge. Zažité hrůzy války dávají připomenout velkolepé bitvy, které Tolkien v knihách popisuje. Rodný kraj Hobitů (anglicky Shire) připomíná klasický obraz britského venkova. Mentalita hobitů připomíná britskou společnost v té době, z jedné strany veselý a dobromyslný národ a ze strany druhé konzervativní, izolovaný a odmítavý k okolnímu světu, určitá zvyklost na své každodenní stereotypy, ze kterých je jen těžko vytrhnete. Čtenář v tom může vidět kritiku britské společnosti té doby, nebo pouze shodu náhod vygenerovanou Tolkienovou imaginací, jakoukoliv alegorii však Tolkien odmítá. Velkou zálibou hobitů bylo, jak Tolkien popisuje ve Společenstvu Prstenu, kouření dýmek. „Ještě o jedné věci týkající se hobitů starých dob je třeba se zmínit, o ohromujícím zvyku: nasávali či vdechovali skrze trubice z hlíny nebo ze dřeva kouř hořících listů byliny, kterou nazývali dýmkové koření nebo listí, pravděpodobně jakési odrůdy Nicotiany. (Tolkien, 1990, str. 14) Tolkien přiznal, že právě národ hobitů si stvořil k obrazu svému, on sám měl rád kouření z dýmky, starání se o zahrádku, stromy a zemědělskou půdu. Takto byla Středozemě představena světu prostřednictvím Tolkienu, ovlivněna dobou svého vzniku, vjemy a prožitky různě kombinovanými, změněnými a domyšlenými, ale odrážející svět okolo. Tolkien se v předmluvě na toto téma vyjádřil, zejména na otázku, zdali příběh nese nějaká poselství či

skryté významy. Odpovědí bylo ne. Říkal, že se nesnaží být ani alegorický, ani aktuální, a že má raději historii, ať již pravou či smyšlenou, která poskytne čtenáři volný prostor k imaginaci. Sám ovšem přiznal, že vsunutí předchozích zkušeností a zážitků se nedá plně vyhnout. (Tolkien, 1990)

Druhé pojetí bylo představeno v roce 2001, a to vydáním prvního dílu filmové trilogie Pána Prstenů. Jednalo se o dílo z dílny Petera Jacksona, které bylo sponzorováno studiem New Line Cinema. Režisérská kariéra Jacksona by mohla v té době vyvolat určité obavy v očích skalních nadšenců Tolkienových knih. Filmy, které Jackson režíroval, mají zvrhlou pověst a například snímek *Braindead* (1992) byl prohlášen jako nejkrvavější film všech dob. Na druhou stranu byl velmi oblíben ve volnomyšlenkářském publiku, i přes brutalitu a drastičnost těchto filmů, které často parodují právě mainstreamovou produkci, jsou hodnoceny velmi kladně. S nápadem na zfilmování Pána Prstenů přišla jeho žena Frances Walshová, která byla velkou obdivovatelkou Tolkiena a jeho díla. Po získání financí, Peter Jackson, za 278 dní natočil filmovou trilogii, podle Tolkienovy předlohy, která byla dle všeobecného názoru nezfilmovatelná. Přístup Jacksona, jak sám přiznává v interview, které bylo zveřejněno na stránkách iofilm.co.uk, nespočíval v otrockém kopírování Tolkiena, snažil se Pána Prstenů zpracovat tak, aby nadchl i diváka, který nečetl knihu. Jeho snahou bylo pojmout film tak, aby fanouškům představil Tolkienův styl, cítění, hloubku a barvitost na filmových plátnech ale zároveň také tento styl zjednodušit a unifikovat pro ty, kteří knihu nečetli. „Nemůžete potěšit úplně každého, a jsem si jistý, že se nám to ani nepodařilo, ale natočili jsme film, jak nejlépe jsme mohli.“ (iofilm.co.uk, 16. 2. 2012)

V přechodím textu v podstatě Jackson přiznal, že určitým způsobem filmy unifikoval a zobecnil pro publikum, které knihu nečetlo. Vzhledem k důvěře New Line Cinema a rozpočtu který Jackson dostal (300 milionů dolarů), by mohl neúspěch těžce postihnout jeho

režisérskou kariéru. Tento průmyslový tlak měl za následek ústupek ve prospěch středního proudu. Jedním ze způsobů byly změny některých scén, charakterů postav a dokonce změna příběhových pasáží. Tato problematika bude analyticky rozebrána později. Další z těchto unifikací, může být právě celková stylizace trilogie. Filmům byla přisouzena více historická stylizace, nežli čistokrevná fantasy, sám Jackson řekl, že zpracování by více přirovnal k historickému románu, aby jako celek působil reálněji. Při výrobě kostýmů byly použity přírodní materiály, které se používaly ve středověku, aby působily co nejméně a nejreálněji. Stejně to bylo s celkovou stylizací a estetikou všech tří filmů. Právě tento přístup byl velmi kladně přijat jak z řad mainstreamu, tak z řad příznivců knihy. Stejně jako u Tolkiena se životní zkušenost a zážitky, promítli do knihy, a tak tomu je bezesporu i u Petera Jacksona s tím rozdílem, že zde na celkovém vzhledu filmu pracoval celý filmový štáb. Jackson měl k dispozici nejlepší „Tolkienology“, kteří korigovali děj, charaktery postav, jednotlivé scény a celkovou podobu snímku. Z toho vyplývá, že filmová trilogie je dílem kolektivní imaginace celého tvůrčího teamu. V potaz se musí brát skutečnost, že hlavní a poslední slovo zde měl Peter Jackson. Tak se dá předpokládat, že většina vizí je vytvořena na základě jeho představ.

4.4. Změna v příběhu jako ústupek mainstreamu

Jak již bylo řečeno, Jackson sám přiznal, že se snažil film udělat co nejzajímavější pro co nejširší publikum. To předurčilo nevyhnutelnosti mnohým změnám v příběhové linii, některé méně významné, a jiné, které měly dopad na příběh v širším měřítku. První věcí, které se Jackson strategicky vyhnul, bylo udávání jakýchkoliv časových údajů. Pročtením výňatku z letopisů, které jsou uvedeny ve třetí knize - *Návrat Krále* (Tolkien, 1990), zjistíme, že časově byl děj mnohem náročnější, než se jevílo ve filmu, kde by se mohlo zdát, že celé dobrodružství se událo maximálně během jednoho měsíce. První

z časových údajů, které tvoří výchozí bod, může být Bilbova oslava narozenin, ta se dle knižních letopisů udála roku 3001, další z mezníků by mohla být Gandalfova návštěva Froda, a jeho příprava na cestu do Hůrky. To se událo v roce 3018. Zde je vidět názorná ukázka prvních rozdílů. Film vytváří na diváky zdání toho, že Gandalf se svým podezřením, že se jedná o Prsten moci, jede do Minas Tirith aby zde přečetl záznamy o jeho vzhledu nebo možné indentifikaci, taktéž spolu s Aragornem prohledává východní Středozem, a pátrá po Glumovi, ze strachu vyzrazení nynějšího majitele prstenu. Následně se čaroděj vrací a na diváka to může zapůsobit dojmem, že celá tato pasáž proběhla ve dvou dnech. Přitom zde měla být časová mezera osmnáct let. Gandalf v průběhu těchto let Froda navštěvoval, tyto pasáže byly taktéž vynechány. Tyto změny v časové linii, prochází celou trilogií a jsou přímými znaky přetvoření děje pro mainstream. Tyto znaky v sobě nesou nutnost celkové simplifikace předlohy. V mnoha časových údajích a celkové letité rozvláčnosti děje by se pravděpodobně divák ztratil. Jako poslední poznámka by mělo být uvedeno, že příběh, který je obsažen ve filmu, se v knize dle Tolkienových letopočtů odehrál během tří roků. (Od scény kdy Frodo se Samem vyrazí z Hobitína až po jejich návrat do Kraje)

Nyní zde bude rozebráno několik pasáží z knihy a budou porovnány s dějovými změnami ve filmu. Právě tyto rozdílnosti by měly výrazně poukázat na simplifikace a zatraktivnění pro konzumního diváka. První pasáží bude rozbor situace, kdy Aragorn se čtyřmi hobity museli čelit napadnutí Nazgúly pod Větrovem, v tomto konfliktu byl Frodo bodnut Morgulskou dýkou. Po té museli Froda zraněného magickou čepelí co nejrychleji dopravit do Roklinky. Trvalo několik dnů, než skupina narazila na Glorfindela, elfího knížete, který byl vyslán z Roklinky, aby je hledal. Následně je nepřítel dohonil, a tak Glorfindel pobídl svého koně na kterém zraněný Frodo seděl, ten se dal na zběsilý úprk směrem k brodu, za kterým se nacházelo elfí sídlo, Roklinka. Nakonec překročil řeku a stanul proti Nazgúlům. Ti byli následně

zahnání Aragornem a Glorfindelem do řeky a smetení vodní smrští, přivolanou Elrondem a Gandalfem. Takto byla popsána pasáž ve Společenstvu, v kapitole „Útěk k brodu“. Ztvárnění scény ve filmu je rozdílné hned v několika rovinách. Ve filmu se neobjeví Glorfindel, ale Arwen, krásná elfka, která, jak se později ukáže, je družkou Aragorna. Druhou rovinou je časové zasazení, které je zkrácené z několikadenního putování na pouhých pár hodin. Frodo s Arwen stanou proti Nazgúlům u brodu, ráno téhož dne, kdy byl Frodo bodnut. (obr. č. 1). Smetení Nazgúlů se shoduje s knihou s tím rozdílem, že černí jezdci vjedou do koryta řeky najednou, což lze považovat za prvek dramatizace. V knížce byl zbytek jezdců, který do řeky nevjel, zahnán Glorfindelem. Na vypuštění postavy Glorfindela se může pohlédnout jako na simplifikaci, která v sobě nese znaky ústupku mainstreamu. Shrnutí události na jeden den zvýší mnohonásobně napětí, intenzitu a dramaturgii celé pasáže. Nahrazení postavy Glorfindela Arwen, podporuje pozdější vývoj a orientaci diváka tím, že jeho pozornost nebude odvedena k další postavě a zaměří se na tu, která bude v ději dále figurovat.

Obrázek č. 1, Arwen s Frodem čelí Černým jezdcům.

(www.theonering.com, 11. 3. 2012)

Obrázek č. 2, Podoba černých jezdců, Nazgúlů.

(jason7dotcom.wordpress.com, 10. 3. 2012)

Sémiotickým rozbořením můžeme nalézt další znaky. Například ztvárnění Nazgúlů (obrázek č. 2). Jejich dominantní barvou je černá, černá barva zejména ve fantasy žánru představuje určitou manifestaci zlých sil, a tak tomu je i v Tolkienově univerzu. (Skřeti mají černou barvu kůže, jejich krev je černá, stavby v Mordoru jsou černé od popela chrlícího z Hory osudu) Tolkien zde také často používá výrazu stín, který zde nepředstavuje stín vrhaný objektem, ale metonimický výraz pro temnou energii či sílu, kterou zlo vydává. Denotativní rovinou je identifikace jezdce na koni oblečeného do černých barev, konotativní vyjadřuje poselství, které v sobě nese černá barva v univerzu Tolkiena a tím je zlo, černá v našem světě značí smutek, mystiku a tajemství. Dalším znakem, který je ztvárněn ve filmu, je u jezdců pouhá černota v místech kde by měl být vidět obličej. V denotativní rovině si divák uvědomí, že nelze určit, jak vypadá obličej nazgúla, zde je vytvořen prostor pro jeho imaginaci (strach z nepoznatelného). Konotativních prvků je zde několik. Kápě jezdce a tma, která zastírá jeho podobu, může značit anonymitu, která byla již od středověku spojována s nájemnými vrahy. Prvním pohledem tento zjev vyvolá nedůvěru, protože člověk nemůže tohoto tvora identifikovat a kamkoliv zařadit, neschopnost zařazení vyvolává strach. Taktéž může být tato černá prázdnota v místech obličejů chápána tak, že Černý jezdec je stvořen z temnoty, která jak již bylo řečeno, je nositelem a manifestem zla. Scéna úniku Arwen a Froda před Nazgúly v sobě může nést skrytý význam, který divákovi pocity umocní. Denotativní rovina ukazuje devět černě oděných jezdců, kteří pronásledují elfku na koni bílém. V konotativní úrovni, zde může být viděna určitá souvislost s biblickým tématem apokalypsy, jezdci můžou být přirovnání k čtyřem jezdcům apokalypsy, značící zkázu. Na druhou stranu unikající bílý kůň v sobě může nést poselství bílé holubice, bílá barva značí naději, mír, nevinnost a čistotu, tato scéna je velmi kontrastující a v divácích vyvolá kromě velkého napětí i spoustu emocí.

V knize je elfka Arwen představena až v Roklince, kde je čtenářům jemně naznačen pravděpodobný vztah s Aragornem. Zde je

pasáž, kde Tolkien tento náznak píše. „Elrond seděl ve svém křesle a oheň mu hrál ve tváři jako sluneční světlo po stromech. Blízko něho seděla paní Arwen. K svému údivu spatřil Frodo, že Aragorn stojí vedle ní; jeho tmavý plášť byl rozhrnut a zdálo se, že je oděn v elfí zbroji a na prsou mu svítí hvězda. Mluvili spolu a ...“ (Tolkien, 1990, str. 277) Ve filmu bylo vztahu Arwen a Aragorna věnováno mnohem více času, hlavně ve druhé části, prostřednictvím Aragornových vzpomínkových flashbacků. Větší pozornost, kterou Jackson věnoval tomuto vztahu, můžeme přisoudit snaze o zapojení romantického prvku, který může rozšířit rámec cílové skupiny.

4.5. Balrog jako ikón Satana

Další téměř ikonickou scénou celé série je konfrontace společenstva s Balrogem, zejména pak souboj tohoto démona s Gandalfem, na můstku Khaza dům. Na obrázku číslo tři, můžeme vidět ztvárnění démona ve filmu. Tolkien jeho podobu popsal takto. „Nebylo vidět, co to je: bylo to jako veliký stín, v jehož středu byla tmavá postava, snad lidského tvaru, ale větší; třímala moc a před ní šla hrůza. Přišla k hranici ohně a světlo pohaslo, jako by se přes ně naklonil mrak. Pak jediným skokem přeskočila trhlinu. Plameny zahučely postavě vstříc a ovinuly se kolem ní; ve vzduchu zakroužil černý dým. Vlající hřívá jí zahořela a vzplála. V pravé ruce měla meč podobný bodavému jazyku ohně, v levé držela důtky s mnoha řemínky.“ (Tolkien, Pán prstenů: Společenstvo prstenu, 1990, str. 384) Další část popisuje o pár řádků dále. „Balrog dorazil k můstku. Gandalf stál uprostřed oblouku, opíral se o hůl v levé ruce, v pravici mu však studeně a bíle zářil Glamdring. Jeho nepřítel se opět zastavil tváří k němu a stín kolem něho se roztáhl jako pár obrovských křídel. Zvedl důtky a řemínky zakvílely a práskly. Z nozder mu vyšlehl oheň. Gandalf však stál pevně.“ (Tolkien, 1990, str. 384) Právě ztvárnění Balroga bylo předmětem mnohých dohadů. Podle

popisu v knize třimal obě zbraně již od počátku, ve filmu se mu magicky zjevovaly v rukou. Dalším předmětem dohadů byla křídla, která Tolkien popisuje jako Stín který se nad Balrogem roztahuje, a tak se nedá s jistotou říci, jestli to bylo pouze metaforické přirovnání, nebo skutečně křídla měl. Důvod proč pravděpodobně Peter Jackson stvořil Balroga s křídly bude objasněn dále.

Obrázek č. 3, Gandalf čelící Balrogovi na můstku Kahza dům.

(Peter Jackson, Pán prstenů: Společenstvo prstenu, 2001)

Shrnutím Tolkienova popisu vyjde skutečnost, že Balrog má hřívu z hořících plamenů, postavu jako člověk, avšak větší, má nozdry, v jedné ruce třímá dýtky, v druhé plamenný meč, obklopuje ho stín a plamen, to jestli má, nebo nemá křídla, se nedá tvrdit s jistotou. Peter Jackson tyto prvky použil, stvořil démona i s křídly, a to pravděpodobně z důvodu, že křídla podobná netopýřím, spolu s rohy, v sobě nesou znak nejznámější zlé biblické bytosti, a tou je Satan. Sémiotický rozbor odhalí tyto prvky podrobněji. Divák ve filmu vidí na denotativní úrovni, tvora obrovské lidské postavy, v zadní části z něj srší plameny, má zakroucené rohy, podobné kozlím, jeho tělo je pokryto popelem, pod kterým žhne

oheň, stejné je to u jeho očí a pohybuje se po kopytech. Když předstoupí před můstek, vzepne se, plameny ho obklopí a nad ním se roztáhnou dvě mohutná černá křídla, podobná netopýřím. Později tasí meč, složený z ohně a následně se v jeho druhé ruce objeví ohnivá dŕtka (druh biče s několika prameny), kterými se snaží čaroděje zlikvidovat. V rovině konotativní součet těchto znaků, oheň, rohy, křídla, kopyta jednoznačně evokují k postavě biblické šelmy, Satana, nebo taktéž evokuje podobu démonů z různých náboženství. Pokud by měla být tato představa akomodována do českého prostředí, tak se může Balrog přirovnat k mytologické bytosti zvané čert nebo ďábel. Tyto bytosti jsou bezvýhradně spojovány se zlem, a často jsou považovány přímo za jeho zosobnění. Dalším znakem jsou dŕtky, které Balrog třímá. Bič byl původně určen k výchově dobytka, nebo jeho lovu. Ve starověku se stal symbolem mučení a trýznění zejména na straně otroků a jeho odnož, nazvaná dŕtky byly pro tento účel přímo vyvinuty. Shrnutím těchto znaků vyjde najevo představa, kterou se snažil Jackson zpodobnit. Tvor, ze kterého univerzálně číší zlo, aniž by divák potřeboval cokoli vědět o jeho původu a historii, stejně tak by nemělo záležet ani na etniku, ze kterého divák pochází. Tento rozbor potvrzuje pravdivost výroku, že film funguje jako popularizátor knihy, pomocí přepisu sdělení do univerzálnějšího, a lépe pochopitelného pro masu. Nejedná se tedy pouze o simplifikaci, ale taktéž o unifikaci, protože globální mediální sdělení, kterým filmová adaptace bezesporu je, by tyto vlastnosti mělo mít.

Shrnutí rozboru

Detailnější rozbor, a sémiotická analýza ukázala jednotlivé aspekty, které v medializaci a popularizaci hrají důležitou roli. Jedním z aspektů je simplifikace, neboli zjednodušení, ať se jedná o délku stopáže, změnu scén nebo redukci postav, které se ve filmu objeví. Na toto zjednodušení se dá nahlédnout jako na nutný ústupek, z důvodu omezení stopáže a snahy zaujmout co nejširší publikum. Dalším

aspektem je unifikace a dekontextualizace, neboli snaha o z univerzálnější znaků a symbolů, které sebou filmová adaptace nese. Na filmovou trilogii Pána prstenů se dá nahlížet jako na globální mediální sdělení, které v sobě nese vizi Tolkiena, a právě tato definice poukazuje na nutné změny, hlavně ve směru univerzality sdělení, které předává.

4.6. Názor „tolkienofila“ / názor obyčejného diváka

Názorový rozdíl těchto dvou stran je zjevný. Rozhovor bude sloužit k detailnějšímu rozboru názorů obyčejného diváka, který viděl film, ale nečetl knihu a pro Tolkienova obdivovatele, který přečetl většinu děl od Tolkiena, a knihy Pána prstenů četl dříve, než viděl film. Část otázek byla stejná, a část byla koncipována pouze pro člověka, který knihu četl. Mírná diference otázek byla nutná, vzhledem k tomu, že některé otázky by člověku, který nečetl knihu, nedávaly příliš smysl. Nadšenec do Tolkiena bude v rozhovoru figurovat jako **respondent 1**, a obyčejný divák jako **respondent 2**.

Otázka č. 1 - Pokud bys měl jmenovat scénu z filmu, která ti určitým způsobem nesesedla, jaká by to byla?

Respondent 1 si jako první věc vybavil scénu z jedné z bitev v druhém díle, který má podnázev Dvě věže. Konkrétně se jednalo o akční scénu elfa Legolase, kde na hradbách naskočí na štít, a sjede na něm jako na surfovém prkně, dolů z hradby a při tom efektně střílí z luku. Jeho kritický názor spočíval v tom, že mu scéna přišla příliš nadsazená, vzhledem k vážnosti pojetí filmu, taktéž řekl, že nevěří, že by takový kousek byl fyzicky možný. Nakonec přišlo smíření s tím, že to pravděpodobně byla scéna určená pro milovníky efektních triků, což respondent neshledává jako špatný přístup, ale pouze v případě kdyby nebyla tak výrazná a rušivá. Nakonec přišlo shrnutí, že by se určitě film bez této scény obešel.

Respondentovi 2 se film celkově líbil a nejprve si konkrétní scénu, která by mu nesedla, nemohl vybavit. Nakonec jmenoval spíše část příběhové linie s hobity, kteří jsou vedeni Glumem do Mordoru a řekl, že tyto scény bral pouze jako posun v příběhu a že si více užíval linii druhou, která byla více akčnější díky mnohým bitvám.

Autorova poznámka – Nadsazené akční vložky, které Jackson použil, se v trilogii objevily několikrát, nejčastěji byly přisouzeny právě Legolasovi (pravděpodobně z důvodu jeho elfího původu). Je logické, že člověku, který četl knihu a je seznámen s pojetím Tolkiena, přijdou tyto scény jako vytržené z kontextu a pojetí celé adaptace. Tolkien v knihách nikdy nevěnoval pozornost detailnímu popisu bojových scén, spíše je popisoval jako souhrn událostí, které se v bitvě staly a jaké měly následky. Stejně tak byli sice elfové popisováni jako bytosti mocnější, mohli by být přirovnáni k polobohům v řecké mytologii, ale jejich moc nespočívala převážně ve fyzických schopnostech ale v jejich duchovní síle a energii. To je pravděpodobně důvod, proč takováto nadsázka nadšenci vadí.

Obyčejný divák jmenuje pasáže s hobity, které byly, jak řekl sám divák, jen o tom, aby posunuly příběh dále. Charakter těchto pasáží je méně akční a méně intenzivní a tak se při nich divák, který není seznámen s knihou, mohl nudit.

Otázka č. 2 - Co si myslíš o ztvárnění černých jezdců?

Respondent 1 řekl, že při ztvárnění jezdců se Jackson držel velmi věrně předlohy. Zmínil a vyzdvihl detailnosti na kostýmu těchto jezdců. Velmi kladně hodnotil i kvílivý zvuk, který jezdcí vydávali, a který je přesně podle představ, které měl, když četl knihu. Jedinou poznámku měl ke ztvárnění obličeje Nazgúlů, kde jeho vlastní představa byla, že Nazgúl by mohl mít aspoň částečně vidět mrtvolný obličej. (obrázek č. 2)

Respondent 2 se vyjádřil k jezdcům takto: „Musím přiznat, že to byl zážitek, když jsem poprvé tyto postavy viděl. Tento dojem byl umocněn zejména scénou, kde poprvé začali vydávat jekot, ze kterého mě mrazilo v zádech, hltal jsem každou scénu, ve které se objevili. Temnota pod jejich kápěmi jen dokreslila hrozivý vzhled těchto jezdců.“ (Myška, 2012)

Autorova poznámka – Zde je vidět rozdílnost názorů člověka orientujícího se ve světě Tolkiena, a diváka, který pouze viděl film. Znalec pochvaluje scénáristovo držení se předlohy a rozebírá spíše detaily a naznačuje, co si představoval jinak. Obyčejný divák obdivuje představu vytvořenou Jacksonem a popisuje to jako velmi silný zážitek, nehledá souvislosti, a nepřesvědčuje se, zdali je to podle předlohy správně, protože toto provedení ho uchvátilo a soustředí se pouze na něj.

Otázka č. 3 - Jaký je tvůj názor na ztvárnění Balroga z Morie, Durinovy zhouby?

Respondent 1 hovoří o scénách, ve kterých se Balrog objeví, jako o těch které mu v paměti zůstaly nejdéle. Jeho ztvárnění pro něj bylo ohromující, přesné podle předlohy a tak v podstatě nebyl důvod jeho podobu podrobně rozebírat. Namítl, že by tu byly drobné odchylky, ale jako důvod uznal, že každý má jinou představivost. Když byl ze zájmu zmíněný věčný spor Tolkienologů, zdali měl Balrog křídla, nebo to byla pouze Tolkienova metafora, tak respondent odpověděl, že po té co viděl Jacksonovu verzi tohoto démona, tak by se rozhodně přiklonil k verzi s křídly, která umocnila celkové vzezření Balroga.

Respondent 2 zde kladně komentoval gradaci celé scény, než je démon zjeven divákům a jeho zvědavost ohledně vzhledu tohoto tvora. Jeho obdiv patřil hlavně počítačových trikům, které na něj působily velmi

realisticky. Scéna souboje Gandalfa s démonem mu v paměti utkvěla nejvíce ze všech.

Autorova poznámka – Zde může vyjít najevo výhoda filmu oproti knize, a to je jeho působení na více smyslů najednou. Kniha, která je vnímána pouze zrakem v podobě textu, který po té musíme dekódovat do svých představ. Film toto zprostředkuje přímo i se zvukovým doprovodem. Toto působení mohlo mít vliv na respondenta, který četl knihu. Podobnost představy, kterou stvořil Jackson, mohla být tak vysoká a sugestivní, že jí respondent přijal za svou.

Druhý respondent se zde vyjadřuje ohledně gradace filmu, než se na scéně objeví Balrog přímo. Ve scénách, kdy se Morii šíří plameny a společenstvo utíká před tvorem, o kterém se zatím neví, jak vypadá, musela představitivost diváků pracovat na plné obrátky. Po zjevení démona mohlo přijít zklamání, naplnění očekávání, nebo jeho překonání, každopádně zde musela předcházet nějaká představa, co se za společenstvem žene, a právě to byla jedna z klíčových věcí, které budovaly celkovou atmosféru a intenzitu úniku z trpasličích dolů. Respondent 2 zmínil také počítačové triky, pomocí kterých byl Balrog vytvořen, hlavně jejich realistické působení. Snaha o co nejvěrnější a nejreálnější působení počítačových triků je dnešním velkým trendem, a pokud jsou triky slabé a snadno rozeznatelné od reality, publikem jsou označeny za „trapné“.

Otázka č. 4 - Jaký máš názor na prodlouženou verzi filmové trilogie?

Respondent 1 přisuzuje vytvoření prodloužené verze zájmu fanů, kteří by rádi viděli celý obraz, který Jackson vytvořil, ale který měl příliš dlouhou stopáž pro projekci v kinech. Kvalitu prodloužené verze komentoval takto: „byl jsem fascinován, kolik stopáže bylo vystřiženo a jak byla některá důležitá a spojovala jednotlivé souvislosti. Rozhodně obohatí fanouška, ale není potřebná pro obyčejného diváka.“

Respondent 2 rozšířenou verzi neviděl. Poznamenal, že vzhledem ke kvalitě celé série o tom přemýšlí, ale prozatím nenašel pádný důvod ke zhlédnutí.

Autorova poznámka – To, že fanoušek rozšířenou verzi viděl, je dané jeho zájmem o téma. Určitá zmatenost nastává, když hodnotí změny, které se v ní udály. Zde se zvláštním způsobem dostává do neshody význam rozšířené verze, její vyznění a očekávané publikum, které jí bude sledovat. U takovéto verze se může počítat s tím, že většina diváku, která o ní bude mít zájem, bude fanoušky Tolkienova světa a jeho knih. Jako opozice zde přichází ovšem stopáž rozšířené verze, kde se ještě prohlubuje změna v příběhu a přichází jedna, která dokonce změní celý závěr příběhu v knize. (Saruman pustošící Kraj v závěru třetí knihy) A tak zde mohla nastat situace, kdy se stala pro fanoušky knihy zklamáním. Ovšem pro fanoušky filmu se dá označit jako velmi hodnotná.

Otázka č. 5 - Změnil se tvůj pohled na Fantasy žánr nějakým způsobem, po té, co jsi shlédl filmovou trilogii Pána Prstenů?

Respondent 1 říká, že jeho pohled na fantasy žánr se nezměnil, na druhou stranu přiznává, že pokud bude číst knižní trilogii znovu, bude si postavy, prostředí a celkovou stylizaci představovat tak, jak je světu představil Peter Jackson ve svých filmech.

Respondent 2 řekl, že po zhlédnutí celé trilogie pro něj fantasy žánr stoupl mnohem výše a vzbudil v něm zájem o toto téma. Taktéž byl pro něj film impulsem k čtení hrdinských fantasy knih.

Autorova poznámka – To, že nadšenec přebral představy Jacksona, není překvapivé, protože jsou tyto audiovizuální představy mnohem snadněji uchopitelné než ty, které by musel vytvářet ve své imaginaci.

Shrnutí

Rozhovor ukazuje názorové rozdíly mezi fanouškem a obyčejným divákem. Fanoušek má tendence zkoumat souvislosti a důvody proč tyto změny proběhly, na druhou stranu obyčejný divák přijímá film čistě jako originální dílo Petera Jacksona. Špička ledovce, kterou obyčejný divák vidí, je sestavena tak precizně, že ho nesvádí k žádné polemice, a tak se dá říci, že režie Peter Jacksona je velmi kvalitní a extrahuje obsah knihy do filmové podoby „neprůstřelným“ způsobem pro obyčejného diváka.. Skalní fanoušek poukazuje kriticky na menší detaily a sám uznává, že tyto změny byly pro zfilmování nutné. Tato analýza taktéž odhaluje prvky, které jsou pro medializaci charakteristické.

4.7. Překlad jako nástroj akomodace

Překlad děl fantasy žánru z původního jazyka, do jazyka českého, je vždy záležitost problematická a to z důvodu velké subjektivity a názorové rozdílnosti, které se překladatel nedokáže plně vyhnout. Hraje zde roli mnoho aspektů, například, zda se překladatel orientuje v univerzu překládaného díla, a chápe veškeré souvislosti, které by mohly mít vliv na překlad. Tak se dá říci, že konzument přeloženého díla se musí spoléhat na kvality překladatele, nebo nesmí být znalý a příliš hluboce zapojený do univerza, nebo nesmí znát dílo v původním jazyce, jedině tak se může vyhnout polemizování a teoretizování nad vhodnějšími výrazy.

Akomodační prvky, které sebou překlad díla do českého jazyka nese, jsou zjevné, a to hlavně u gramatických doslovných kalků postav, či lokací. Definice takzvaného kalku je popsána například na wikipedii. Jedná se o lingvistický pojem, označující výraz, který vznikl jako výsledek doslovného překladu cizího výrazu. (kalk gramatický). Každý morfém je doslovně přeložen do morfému překládaného jazyka. Například česky mrakodrap, anglicky sky-scraper (*sky* – nebe, *scrap*er škrabač). (www.wikipedia.cz, 20. 3. 2012) Právě tyto gramatické kalky

v sobě nesou prvky akomodace. Jako první je zde název země, kde se příběh odehrává, jedná se o kontinent nazývaný Středozemě. Původní znění je Middle-earth, jedná se tedy o gramatický kalk, na tomto příkladu není akomodace úplně zjevná, a dá se říci, že překladatel prostě doslova přeložil název, ale už tento překlad se stává pro české publikum lépe uchopitelný. Na druhou stranu může evokovat naprosto jiné lokality, spojované s výrazy jako středozemní moře atd. a tak může mít odkloňující účinek na neznalého diváka. Mnohem zjevnější znaky akomodace se dají pozorovat na překladech hobitích jmen a příjmení. Baggins, tedy příjmení Bilba a Froda, bylo přeloženo jako Pytlík. Právě tento překlad může částečně evokovat charakter hobitů, jejich veselé povahy a nátury, a zároveň může touto zdobnělinou částečně narážet na jejich nevelký vzrůst. Další z hobitů je Samvěd Křepelka, jedná se opět o gramatický kalk. Jméno v originále zní Samwise Gamgee (*wise*-moudrý, *Gamgee* – Křepelka). Český divák ze jména může opět cítit mírné odlehčení a „pohádkovost“, a dokáže si jméno snadno zapamatovat. Hobit jménem Peregrin Bral, v původním znění Peregrin Took (*Took* – Bral) měl přisouzenou spíše lépe zapamatovatelnou zdobnělinu – Pipin. Poslední z hobitů je Smělmír Brandorád, v originále Meriadoc Brandybuck. Ve filmu je nejčastěji používána taktéž zdobnělina Smíšek, v angl. originálu Merry. Promítnutí charakterových vlastností do jmen jednotlivých postav je českému pohádkovému prostředí velmi blízké, a tak se dají tyto prvky nazvat jako akomodací.

ZÁVĚR

V první kapitole byl rozebírán problém dnešního úpadku knižní kultury, nejprve bylo teoretizováno nad možnostmi, co způsobuje tento úpadek. Po té byl proveden výzkum dotazníkem a taktéž byl použit dotazník zveřejněný na internetu, který zkoumal názor a četnost čtení u studentů základních škol. Z vyhodnocené dotazníkové sondy vyšlo najevo, že kniha je oproti filmu pozadu u respondentů ve věku 18 – 26 let, ale na rozdíl od žáků základních škol, je tento rozdíl mnohem menší. Z toho se dá usuzovat, že dospělejší publikum se navrácí ke knihám, ale stále je zde větší četnost sledování filmů. Tento defekt je pravděpodobně způsoben nástupem digitálních technologií, které poskytují zážitky časově úsporněji a intenzivněji.

Dále bylo třeba charakterizovat dnešní publikum a masovou kulturu, následně mainstream a jeho přístup k dnešním mediálním produktům a to zejména filmům a knihám. Výsledkem bylo potvrzení stereotypních nároků publika, které mají za následek nutnost tvůrců, řídit se pravidly, a nároky této masy. Následoval rozbor vlastního pozorování těchto účinků na rodině příbuzných, který potvrdil tuto hypotézu.

Dalším bodem byl rozbor popularizace, a zkoumání otázky, zdali filmová adaptace může fungovat jako popularizátor knižní předlohy. Vzhledem k výsledkům v dotazníku byla tato hypotéza potvrzena, Pán prstenů se objevil u respondentů nejčastěji a to v otázce, zdali na základě zhlédnutí filmu, přečetli jeho knižní předlohu.

Hlavní část práce, tedy zaměření na knižní trilogii pána prstenů, měla detailním rozbohem poukázat na změny oproti knize, z důvodu ústupku nárokům mainstreamu. Cílem bylo sémiotickou a obsahovou analýzou zachytit a rozebrat prvky medializace a taktéž prostřednictvím rozhovoru zjistit názorový rozdíl skalního fanouška a obyčejného mainstreamového diváka. Rozbor poukázal na prvky simplifikace,

unifikace, dekontextualizace a akomodace. Filmová adaptace byla přizpůsobena tak, aby jí mainstream vstřebal, aniž by musel číst knižní předlohu. Skalní fanoušek některé prvky kritizoval, ale celkový názor na zpracování měl kladný, mainstreamový divák byl plně uspokojen.

Tato práce by měla napomoci čtenáři k vytvoření názoru na medializaci v širším pohledu. Rozlišit prvky, které charakterizují nároky dnešního mainstreamu. Měla by také sloužit k vytvoření vlastního nadhledu a názoru na zpracování trilogie Pána prstenů. Prostřednictvím tohoto nadhledu by měl být čtenář schopen posoudit, zdali byla medializace tohoto díla a fantasy žánru kladným přínosem pro společnost, nebo zdali pouze ziskuchtivě okleštila dílo Tolkiena. Pravděpodobným východiskem bylo vytvoření kompromisu, který uspokojil obě strany. To je důkaz, že i v dnešní komerční době se dá tak hluboké dílo předvést v pochopitelné formě pro mainstream, aniž by ztratil na své estetičnosti a umělecké hodnotě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Česká literatura

MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. Vyd. 2. Praha: Portál, 2002, s. 37. ISBN 80-7178-714-0.

JIRÁK, Jan a Barbara SPITZOVÁ-KÖPPLOVÁ. Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 56. ISBN 80-7178-697-7

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. Metody výzkumu médií. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834.

PYŠŇÁKOVÁ, Michaela. Mainstreamová kultura mládeže. Sociální studia, Masarykova Univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií v Brně. ISSN 1214-813X, 2007, vol. 1/2007, no. 1, s. 237 - 250.

TOLKIEN, J.R.R. Pán prstenů: Společenstvo prstenu. Praha: Mladá Fronta, 1990. ISBN 80-204-0105-9.

TOLKIEN, J.R.R. Pán prstenů: Dvě věže. Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN 80-204-0372-8.

TOLKIEN, J.R.R. Pán prstenů: Návrat krále. Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN 80-204-0373-6.

Filmy

Lord of the Rings: Fellowship of the ring (film). Directed by JACKSON Peter. NEW LINE CINEMA. 2001.

Lord of the Rings: Two towers (film). Directed by JACKSON Peter. NEW LINE CINEMA. 2002.

Lord of the Rings: Return of the king (film). Directed by JACKSON Peter. NEW LINE CINEMA. 2003,

Pirates of Carribean: Curse of Black Pearl (film), Directed by VERBINSKY Gore. WALT DISNEY PICTURES. 2003.

Internet

Kalk. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2012, 10.2.2012 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kalk>

Čtení mládeže v Bratislavském kraji. In: Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou [online]. Praha: A.L.L. Production, 2010 [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://ctenar.svkk1.cz/clanky/2010-roc-62/01-2010/cteni-mladeze-v-bratislavskem-kraji-66-567.htm>

Piráti z Karibiku - Na konci světa - Umění a kultura (Český rozhlas). Český rozhlas [online]. 15. 6 2007 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/kultura/film/_zprava/355021

Česko - Slovenská filmová databáze. ČSFD.cz [online]. [cit. 14. 2. 2012, 9. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>

Zahraniční internet

Iofilm: inside out film. Www.iofilm.co.uk [online]. 2004 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: http://www.iofilm.co.uk/feats/interviews/p/peter_jackson.sht

PŘÍLOHA A – Dotazníková sonda

Kolik knižních titulů jsi za svůj život přečetl/a

1-10, 10-20, 20-50, 50 A VÍCE

Kolik času v týdnu strávíš čtením knih.

1 A MÉŇE, 2-4 HODINY, 5-10 HODIN, 10 A VÍCE

Kolik filmů jsi za svůj život viděl/a.

50 A MÉŇE, 50-100, 100 A VÍCE

Kolik času trávíš týdně sledováním filmů.

8 HODIN A VÍCE, 4-8 HODIN, 2-4 HODINY, 2 A MÉŇE

Viděl jsi film, který byl natočený dle knižní předlohy?

ANO - NE

Jak bys porovnal výsledný dojem?

KNIŽNÍ PŘEDLOHA 1-2-3-4-5 FILM

Přečetl jsi na základě zhlédnutí filmu, jeho knižní předlohu?

ANO - NE

Jmenuj nějakou.

Shlédl jsi na základě přečtení knižní předlohy nějaký film?

ANO - NE

Jmenuj nějaký.

Ohodnot' svůj přístup ke čtení knih v porovnání se sledováním filmů.

KNIHA 1-2-3-4-5 FILM

Pohlaví.

MUŽ - ŽENA

Věk.

15 – 18 18-27 27- 50

PŘÍLOHA B – Rozhovor

Pokud bys měl jmenovat scénu z filmu, která ti určitým způsobem nesedla, jaká by to byla?

Respondent 1: První věc, která mě napadne, je Legolasův sjezd na štítu/surfovém prkně v bitvě o Helmův žleb. Nevěřím, že by byl takový kousek fyzicky možný, a hlavně mě to do celkové vážnosti děje nezapadá. Přijde mi to jako vložená scénka pro potěšení milovníků efektních triků. Což by asi nebylo špatně, ale tato scéna byla až příliš výrazná a nezapadající do celkové realistické stylizace filmu. Každopádně myslím, že by se bez této scény film obešel.

Respondent 2: Film se mi celkově líbil a asi bych neřekl, že by mě některá ze scén vyloženě nesedla. Asi bych pouze jmenoval méně zábavnou příběhovou linii s hobity ve druhém a třetím dílu, kdy jsou vedeni Glumem do Mordoru. Tyto části jsem bral jen jako posun v příběhu, ale mnohem více jsem si užil pěkně zpracované bitvy.

Co si myslíš o ztvárnění černých jezdců?

Respondent 1: Při ztvárnění jezdců se očividně držel Jackson knižní předlohy. Moc pěkné byly různé plátové doplňky, které jezdcům čouhaly z černých hávů. Vyzvedl bych především kvílivý zvuk, který jezdcí vydávali, přesně takto jsem si ho představoval, když jsem četl knihu. Osobně bych viděl místo neprohlédnutelné temnoty v jejich tvářích možná malý náznak obličeje, respektive tváří, které byly viděny, když měl Frodo nasazený prsten.

Respondent 2: Musím přiznat, že to byl zážitek, když jsem poprvé tyto postavy viděl. Tento dojem byl umocněn zejména scénou, kde poprvé začali vydávat jekot, ze kterého mě mrazilo v zádech, hltal

jsem každou scénu, ve které se objevili. Temnota pod jejich kápěmi jen dokreslila hrozivý vzhled těchto jezdců.

Jaký je tvůj názor na ztvárnění Balroga z Morie, Durinovy zhouby?

Respondent 1: Tato scéna mě v hlavě zůstala ještě dlouho poté, co jsem navštívil kino. Ztvárnění mě přišlo ohromující, dosti přesné podle předlohy, jen s drobnými odchylkami, které jsou nejspíše dané různou představivostí různých lidí. Pokud bych se měl vyjádřit ke sporu Tolkienologů, zdali Balrog měl křídla, tak bych řekl, že ve filmu to jen umocnilo epičnost tohoto démona.

Respondent 2: Hned z počátku jsem byl zvědav, co se na společenstvo řítí, pomalá gradace celé pasáže ve mně vyvolala velké očekávání, které bylo absolutně splněno. U ztvárnění démona jsem obdivoval skvělé počítačové triky, které vypadaly neskutečně reálně. Scéna souboje Gandalfa s tímto démonem mě utkvěla v paměti asi nejvíce.

Jaký máš názor na prodlouženou verzi filmové trilogie.

Respondent 1: Myslím, že byla hlavně vytvořená pro fandy a pro lidi, kteří chtějí vidět celý obrázek, který Jackson chtěl vytvořit, ale který by měl v kompletní podobě příliš dlouhou stopáž. U prodloužených verzí jsem měl vždy obavu, aby pouze nenastavovaly jednotlivé scény, které ve filmu již byly obsaženy. Po zhlédnutí musím konstatovat, že tomu tak není, byl jsem fascinován, kolik stopáže bylo vystříženo a jak byla některá důležitá a spojovala jednotlivé souvislosti. Na druhou stranu některé části rozšířené verze dost změnily příběh, řekl bych dost nešťastným směrem. Rozšířená verze rozhodně obohatí fanouška, ale není potřebná pro obyčejného diváka.

Respondent 2: Rozšířenou verzi jsem dosud neviděl, a proto na ní nemůžu mít žádný názor. Vzhledem ke kvalitě všech tří filmů by to pravděpodobně stálo za podívání, ale zatím jsem k tomu neměl důvod.

Změnil se tvůj pohled na Fantasy žánr nějakým způsobem, poté co jsi shlédl filmovou trilogii Pána Prstenů?

Respondent 1: Můj pohled na fantasy žánr zůstal stejný, nejspíše se však neubráním tomu, že když bych si měl znovu přečíst knihu, tak si postavy budu představovat tak, jak je stvořil Peter Jackson. Jsem rád za tuto filmovou adaptaci, protože si myslím, že ukázala široké veřejnosti sílu tohoto žánru.

Respondent 2: V mých očích tento žánr velmi stoupl, hlavně z důvodu, že do příchodu filmů Pána Prstenů bych nedokázal jmenovat fantasy film, který by mě zaujal v takovém měřítku. Rozhodně povzbudil můj zájem o tento žánr, a dokonce jsem od té doby několik fantasy knih přečetl.

Prokletá armáda, která pomohla vyhrát Bitvu o Minas Tirith, se v knize na Pelenorských polích vůbec neobjeví, podle předlohy pomůže Aragornovi přemoci Černé Korzáry v Pelagiru, obsadit jejich lodě, a nalodit armádu ze severních částí Gondoru. Máš nějakou teorii, proč se Jackson rozhodl udělat tuto změnu?

Respondent 1: Z jedné strany si myslím, že je to vsuvka, kde se mohl Jackson přiblížit ke svému dřívějšímu stylu, kdy natáčel hororové filmy. A nejedná se jen o samotnou akci nemrtvé armády na Pelenorských polích, ale také o celkový průchod Aragorna, Legolase a Gimliho přes Stezky mrtvých, kdy se na ně v rozšířené verzi začnou sypat lebky. Zejména v těchto pasážích dává Jackson vzpomenout na svůj starý styl, to je můj názor. Ze strany druhé, mu tato armáda duchů

poskytla dobrý rozlišovací prvek, jelikož na polích se utká několik velmi podobných armád, (Gondor, Rohan, Gondorské posily atd..) mohlo by to v divákovi vyvolat zmatek, a tak je zde použita tato nemrtvá armáda, která je jasně rozlišitelná.

Scéna, kdy Arwen jede se zraněným Frodem na koni, a je stíhána Nazghúly, byla v knize popsána jinak. Arwen v této pasáži nefigurovala a objevila se později až v Roklince, jak bys tuto změnu komentoval?

Respondent 1: Nahrazení postavy Glorfindela a zkrácení putování po tom, co byl Frodo bodnut jsou bohužel logická vyústění, hlavně kvůli formátu filmu. Kdyby se držel Jackson přesně podle předlohy, byl by děj pro diváka nestravitelný a utahaný. Sám jsem se na postavu elfího knížete těšil, protože byl i několikrát zmiňován v Nedokončených příbězích a Silmarillionu. Nakonec jsem musel akceptovat fakt, že do děje prostě nemůže být zapojena každá postava, která se v knize mihne, už jen z důvodu hranice rozpočtu, a ne každý, kdo film bude sledovat, je takový „Tolkienofil“.

Proč se Peter Jackson rozhodl změnit osud Sarumana úpravou děje tak, že byl v rozšířené verzi zabit Legolasem, po rozhovoru s Gandalfem pod věží Orthank.

Respondent 1: Jako první důvod bych opět jmenoval délku a rozsah. Protože pokud by se režisér držel děje podle předlohy, musel by poukázat na to, že Saruman po té odešel do Kraje, který zpustošil, a byla by zde otevřená dějová linie. V dnešních filmech je trendem, že záporák po své porážce musí zaplatit za zlo, které napáchal, a tak to Jackson zamýšlel třeba jako nějaký druh uspokojení a ukončení jedné dějové linie. Na druhou stranu netuším, proč je tato scéna vložena do rozšířené verze, u které bych více předpokládal, že jí budou chtít shlédnout skalní nadšenci, kteří tento alternativní konec Sarumana, budou brát s rezervou.

PŘÍLOHA C – Grafy k dotazníkové sondě

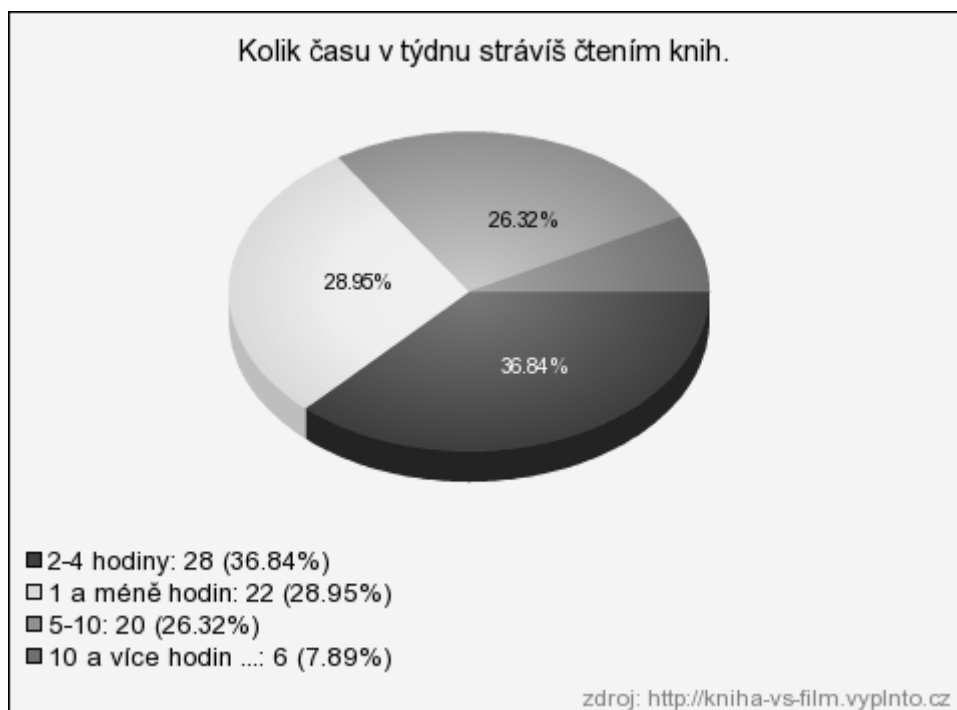
Graf č. 1

Graf č. 2

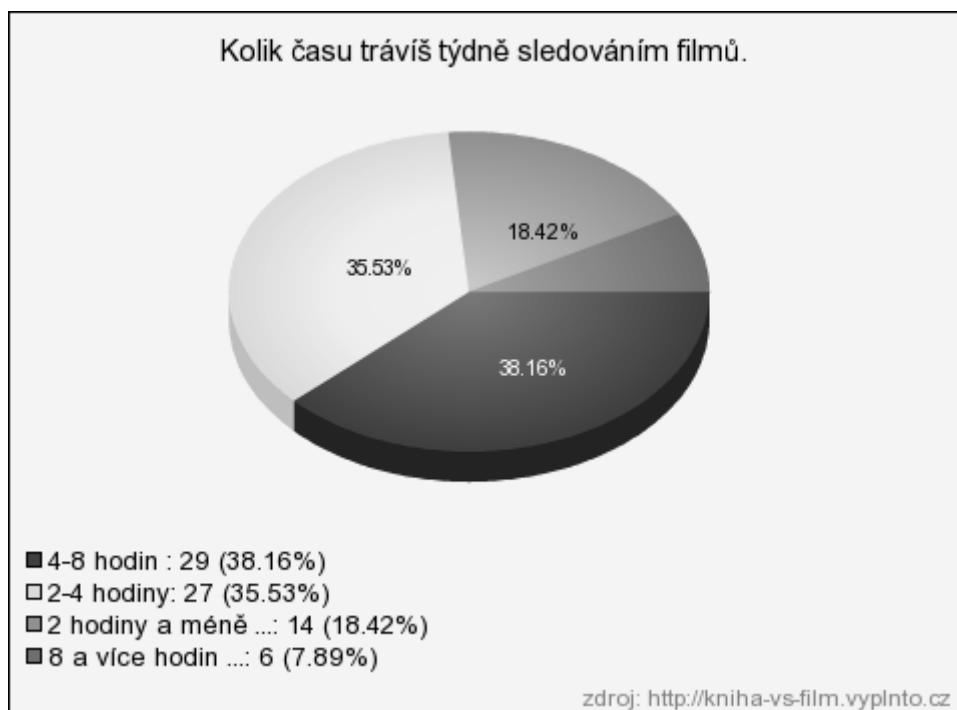
Graf č. 3

Graf č. 4

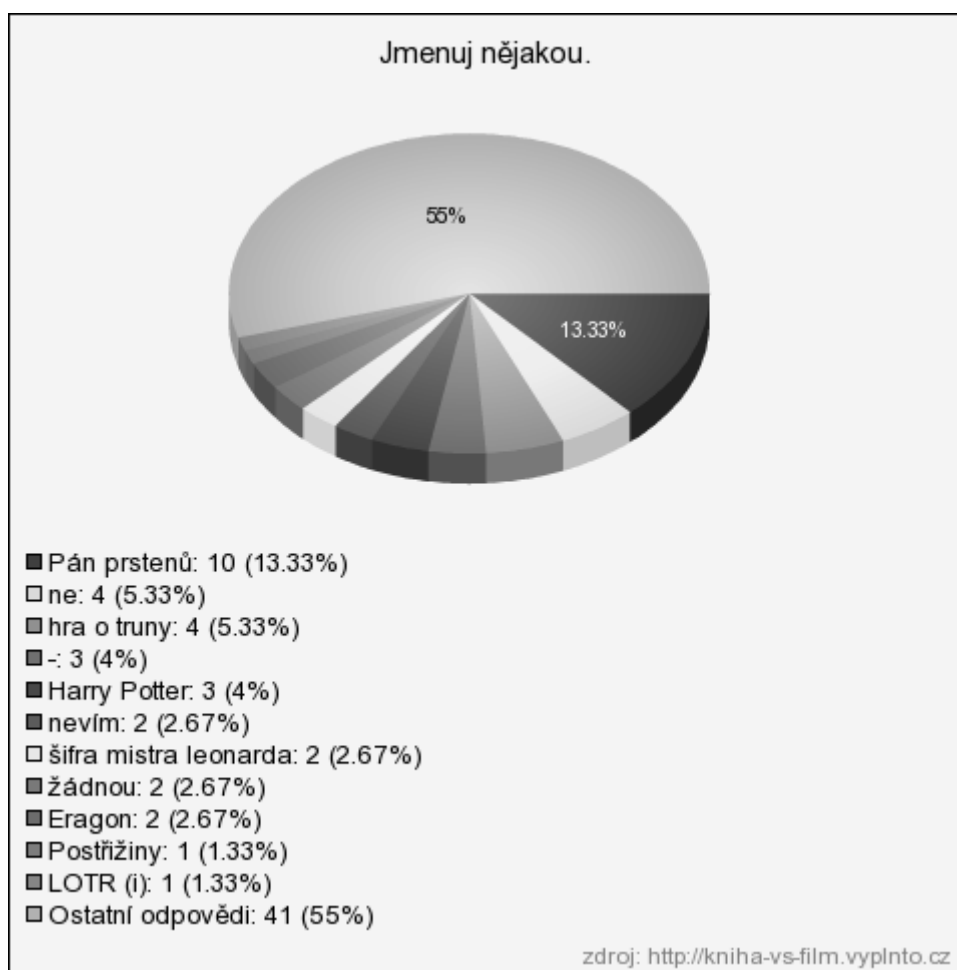
Graf č. 5

Graf č. 6

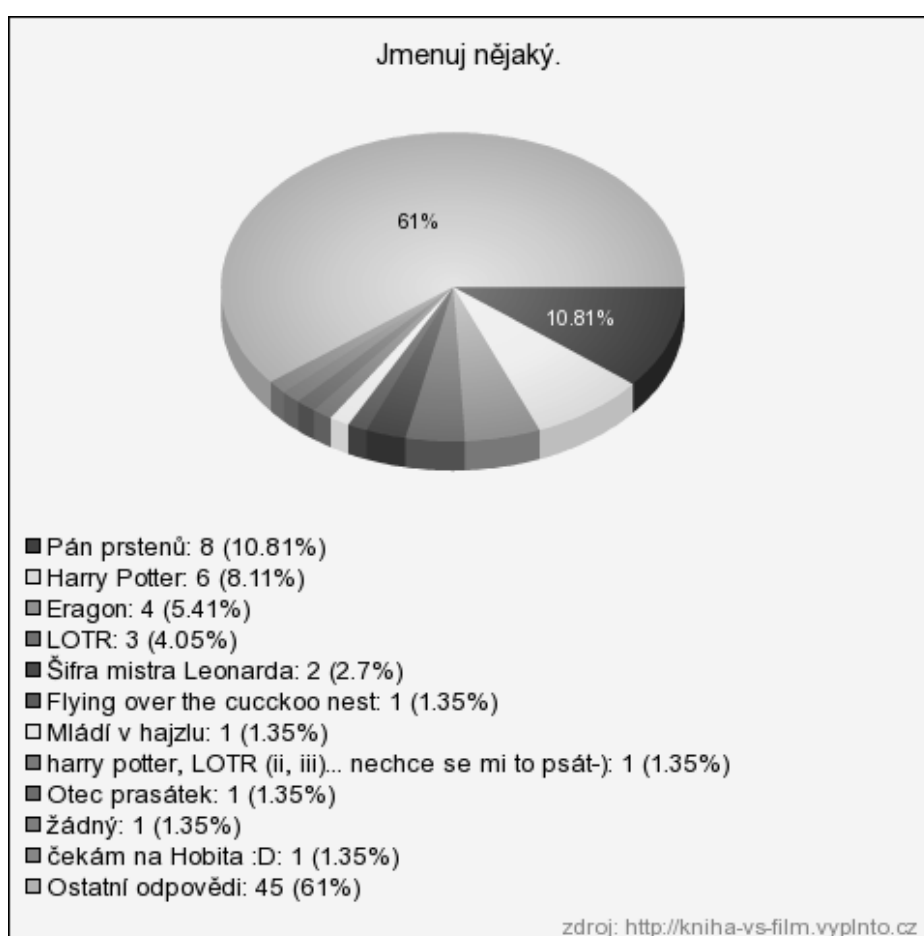
Graf č. 7

Graf č. 8

Graf č. 9

BIBIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Michal Myška

Obor: Sociální a masová komunikace

Forma studia: Prezenční

**Název práce: Rozbor medializace a popularizace knižní série Pán
prstenů**

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 41

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů české literatury a pramenů: 7

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.